ENGELSK IMPERIALISM OCH PARLAMENTARISM

UR HARALD HJÄRNES SKRIFTER

MED INLEDNING AV GUSTAF STRIDSBERG

STOCKHOLM ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1940

Förord till den elektroniska utgåvan

Författaren avled 1922 och hans uppsatser rörande England är, som framgår av "anmärkningarna", skrivna före första världskriget. Den här samlingen utkom dock 1940, när det andra världskriget hade börjat. Den har en titel på titelsidan (enligt ovan) och en helt annan på skyddsomslaget (Det Engelska Väldet). Boken digitaliserades i januari 2018.

FÖRORD.

Harald Hjärnes alstring av alltjämt aktuella historiska framställningar, som klargörande belysa nuvarande problem, är ännu blott delvis tillgänglig i bokform. I denna stund påkallas särskilt uppmärksamheten av tvenne ämneskretsar över vilka han med sin karakteristiska förening av djup lärdom och levande verklighetssinne kastat ljus. Det engelska skaplynnets avspegling i konstitutionellt liv och imperialistisk maktutövning behandlades av honom ej blott i den akademiska undervisningen utan även i artikelserier vilkas värde i dag är oförminskat. De ge en enastående insikts vittnesbörd om frågor, som i pågående världshistoriska omvälvning blivit av största betydelse.

"För närvarande har England ådragit sig tyskarnas förbittring, som mer eller mindre efterhärmas på vår sida. Nu är Chamberlainden stora politiska fågelskrämman, liksom Bismarck var det för den antityska stämningen på 60-talet. Boerna lovsjungas i samklang med berlinarnas entusiasm för småfolkens frihet, under det att engelsmännen beskyllas för de vederstyggligaste ogärningar mot värnlösa kvinnor och barn. Det profeteras oförtrutet om det brittiska väldets undergång, och Sydafrikas befrielse från deras förtryck förklaras alltjämt omedelbart förestå."

Dessa icke alldeles oaktuella ord skrevos december 1901 i Hjärnes "Lånade fördomar". De avsågo den opposition, som på sina håll väcktes av hans artiklar i Svenska Dagbladet om boerkriget och den värdesättning han där gav engelsk imperialistisk politiks och maktutövnings skaplynne. "Den som vågar göra några invändningar mot den rådande boerkulten eller de tyska nyhetsfabrikaten anses som en hjärtlös och kortsynt varelse." Så löd fortsättningen på det ovan citerade.

Inom svensk bildning dominerade då den opinionsströmning, som utgjorde omkastningen av tidigare franskdyrkan ochtyskförakt och som särskilt framträtt under fransk-tyska kriget. Härvid bör förvisso skiljas mellan tvenne faktorer av helt olika natur men i detta fall samverkande. Den ena var reaktionen mot den erövringspolitik varom Preussens hela historia ansågs vittna och som i hög grad aktualiserats genom krigen mot Danmark. Den andra faktorn var olustkänslorna inför fakta som ej passa ihop med känslotänkandet.

I det allra längsta ville man ej sätta tro till de tyska underrättelserna från krigsskådeplatserna. Ännu när Paris' belägring led mot slutet, gjordes hos oss stor affär av de instängda fransmännens förtvivlade utfall, och det hette, att tyskarna snart nog måste draga sig tillbaka. Så har Hjärne själv skildrat stämningarna under den tid, då de svenska tidningsläsarne helt enkelt icke ville se telegram om franska motgångar och då Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning rönte allvarliga obehag genom S. A. Hedlunds föresats att låta tidningen trotsa opinionen och skildra händelseförloppet sådant det var. Naturligt nog slog en så beskaffad opinion alldeles om inför den slutgiltigtbetygade övermaktens triumf och förbyttes på många håll i en dess mer motståndslös beundran av den segrande parten. Medan Napoleon III tidigare ansetts såsom Europas store ordnare, blev Bismarck nu det stora statsmannaidealet för långa rader av svenskar, som trodde sig dymedelst följa med sin tid och beträda realpolitikens vägar. Tyskarna blevo våra lärare i allo, från krigsväsen till teologi.

"Aldrig har den tyska vetenskapen varit så exklusivt studerad hos oss som nuförtiden, och det hör nästan till höglärdhetens veritabla symtom att i kapp med de tongivande forskningshövdingarna i Tyskland ignorera eller förnämt avvisa vad som åtgöres annorstädes. Ingen administrativ reform kan hos oss företagas, utan att vederbörande först införskriva tyska ämbetsutlåtanden och broschyrer. De tyska telegrambyråerna servera vår press med allt, som behöver vetas om märkliga tilldragelser i hela den stora vida världen. Och gäller det att få något begrepp om vad dessa tilldragelser egentligen månde betyda, då ligga de tyska tidningarnas ledare så mycket närmare till hands, som denWennerbergska skolreformen har gjort deras språk till det enda fullt tillgängliga för den yngre publicistgenerationens flertal."

Även detta läses i "Lånade fördomar". Frågan om Hjärnes nyssnämnda "hjärtlöshet" kan lämnas åsido. Vad hans "kortsynthet" beträffar utgör ju den följande utvecklingen bästa prövostenen för klarsyntheten i de artiklar, med vilka han kommenterade gången av imperiets kris i Sydafrika vid sekelskiftet.

Deras bestående värde ligger i den belysning de kasta över arten av engelsk imperialism och innebörden av dess maktutövning. Skildringen utgör intet konstitutionellt schema och ingen konstruerad idealbild utan är helt enkelt en bild av verkligheten: den omtalade fortlöpande kommentaren i Svenska Dagbladet till boerkriget. Hjärnes misstrodda värdesättning av den engelska imperialismens moraliska erövrarkraft liksom dess civilisatoriska och frihetsgynnande skaplynne besannades. Den boergeneration, vars strid mot engelsmännen i Sydafrika syntes hota hela det engelska väldet där, hade ännu ej hunnit gråna, då detta väldeskaraktär visades genom Sydafrikanska unionens inväxande såsom Canadas vederlike i imperiet som en av de självstyrande dominierna. Där kriminaliserades ej de besegrades patriotism! I London hyllades boergeneralerna som de hjältar de voro, och ej många år förflöto sedan Botha och Smuts sträckt vapen inför Kitchener, när de själva stodo i främsta ledet av imperiets förkämpar. Inom kort var Jan Smuts en av imperiets högstbetrodda män, liksom han i dag är ett av dess främsta stöd.

Här bör erinras om att Hjärnes ståndpunkttagande mot och ej för boerstaterna ingalunda berodde på någon maktdyrkan. Lika litet var hans åskådning besläktad med den på sistone även av en H. G. Wells hyllade uppfattningen om det förment rationella i en utveckling, som underkänner de smärre folkens självständighet för att infoga dem i en tidsenlig storstatspolitiks s. k. livsrum. Hjärnes åskådning belyses av ett anmärkningsvärt uttalande i hans vittfamnande minnesteckning över Linnélärjungen och Japanforskaren Carl Peter Thunberg. Med sympati framhöll Hjärne dennes kritik mot den dåtida holländska kolonialpolitikensutsugningssystem, citerande Thunbergs ord om att anblicken därav lämnar "en tänkande filosof mindre behagliga begrepp om det sätt, varigenom de många kräseligheter, dyrbara tyger och möbler, européen med så mycken vällust åtnjuter, ifrån dessa avlägse orter förvärvas". För egen del tillägger Hjärne härvidlag att i Thunbergs uppfattning "framträder en bjärt skillnad mellan den ganska okonstlade 'filosofi', som hyllades av det adertonde århundradets nyvaknade frisinne", och helt andra "riktningar, som vunnit anklang på så många håll i den allra modernaste kulturens namn. Det kan verkligen sättas i fråga" — tillägger han med en betoning, som nu ett tredjedels sekel senare blivit ännu mer betydelsefull — "huruvida ej den sofistiskt rättfärdigade och skolade obarmhärtigheten betecknar ett värre missförstånd av den mänskliga kulturens väsen än den naivt ytliga, men välmenta utilitarismen."

Vad som kallas det demokratiska styrelsesättet och parlamentarismen är i detta nu underkastat ett propagandamättatdiskuterande, eller rättare: är utsatt för en agitatorisk trumeld. Denna preparerar terrängen för en anstormning med längre nående syfte, hotande de icke totalitära folkens både yttre och inre oberoende, ja själva de humana ideal för samhälle och statsmakt, som hittills varit västerländsk civilisations kännemärke.

Det demokratiska styrelsesättets angripare såväl som försvarare, och icke minst de sistnämnda, sammanblanda därvid i hög grad form och anda. De förgäta också ett annat betydelsefullt förhållande. Den egentliga parlamentarismens norm utdanades och fick sin dogmatik under en tid, då statsmakten befattade sig med en långt mindre del av samhällslivet än nu, och i ett land, där nedärvd vana vid självstyrelse på alla möjliga områden ingick i det politiska livets grundval och gjorde parlamentets arbetsområde lätt att bemästra. Vilka problem det parlamentariska styrelsesättets utveckling mött och huru de lösts jämte de speciella förutsättningarna härför i parlamentarismens moderland är därför av stort intresse även för nu aktuella frågors belysning. Icke minst betydelsefullt är att uppmärksamma vad somär specifikt engelskt och därför ej med framgång kan kopieras annorstädes. Allt detta får fortfarande en konkret och levande framställning i den följd uppsatser av Hjärne, som nu för första gången återges i bokform.

Harald Hjärnes blick nådde vitt och långt. Till det mest monumentala av hans alstring hör den Michel-Angelo-fresk han givit av huru den historiska världsbilden alltjämt sedan årtusenden förskjutits hos Västerlandets kulturnationer. Det tjugutal sidor vilka han kallar "Historiska världsbilder", borde stå främst i en sådan volym med urval ur hans skrifter, som en gång på något av "världsspråken" skall skänka Harald Hjärnes namn europeisk klang.

Den engelske lärdomsjätten, lord Acton, försatte vid ett tillfälle en annan berömd historiker i hänförd beundran genom att, som gripen av en trance, under en kort monolog ge en sammanfattning av den västerländska mänsklighetens öden.

"Blott sex eller sju minuter talade han, ej mer, men som en inspirerad, och som om hanfrån ett högt berg överblickat den mänskliga utvecklingens väg, ifrån dess första skymtande i fjärran ur förhistoriens dunkel fram till de i växlande dagrar men så småningom klarare belysta tidevarven allt närmare vårt eget. Ännu mer medryckande än hans glänsande vältalighet var den genomträngande helhetssyn, som i händelseförloppens och epokernas följd klarlade växelspelet mellan de än uppbyggande, än nedrivande, men alltid verksamma idéer och moraliska krafter, vilka skapat och omskapat samhällsformerna och de städse skiftande uttrycken för människoandens verksamhet. Det var som om historiens hela landskap plötsligt öppnats för blicken."

Så har James Bryce skildrat det under en aftonstund i Actons bibliotek förklungna motstycke till vad vi på svenska äga i Hjärnes "Historiska världsbilder". Även de ge förnimmelser av vision. Hela hans författarskap är präglat av den genomträngande helhetssyn, som låter oss se trådarnas gång i händelsernas förvirrande vävnad, liksom frändskapen mellan verkande krafter trotsolika tiders och nationers kostymering.Denna världshistoriska överblick har Hjärne utfört mera i detalj i tre för hans historiska konception karakteristiska, monumentala tidevarvsöversikter "Medeltidens historiska innebörd", "Det västerländska statssystemets uppkomst" och "Nya problem för världshistorisk framställning", en sammanfattning av grundvalarna för det skede vi uppleva, med vilka han bidrog till Pflugk-Harttungs Världshistoria. Jämte en denna serie utfyllande föreläsning om "Det västerländska statssystemets uppkomst" äro de samlade i den presslagda fjärde volymen av Hjärnes "Samlade skrifter". Med titeln "Samfundsliv och tankevärld" innehåller denna mycket av vad som står i nära sammanhang med föreliggande urvals syfte. Han gav bilden av sig själv som historiker, när han i en för svensk hävdaforskning betydelsefull programskrift talade om "den vidhjärtade känslan för allt mänskligt, som gläds över varje skymt av det stora utvecklingssammanhanget emellan skilda folk och tidevarv i deras alltid bristfälliga men aldrig meningslösa strävanden och syften".

Men Hjärnes synvidd ägde en universalitet, som fick uttryck i hans syn på "Östasien i dess helhet och det europeiskt-amerikanska västerlandet, som två sidoordnade kulturområden, två skilda, men icke alldeles ojämförliga planeter inom det historiska världssystemet". Han förutsåg Fjärran österns snart stundande inverkan

på Europas öden, medan något dylikt ännu tycktes varaavlägset från "realpolitikens" verklighet. Intet visar bättre huru hos honom lärdomen förenades med den förmåga av fantasi, som ger levande verklighetssinne, än hans profetiska klarsynthet på detta fjärrlägna område. Hur västerlandets kunskap om den kinesisk-japanska världen grundades, har han själv skildrat på några ypperliga sidor lärdomshistoria. Där göra vi bekantskap med den från fransk erudition stammande intellektuella träning, som, förkovrad av jesuit- och framför allt benediktinordnarnas lärdomsasketer — stamfäderna för mycket av nutidens historik och kritik — gav 1600- och 1700-talens missionärer i Kina förmågan att utspana en obekant världs statsläror och historia.

Vad Harald Hjärne själv mäktade åstadkomma av klarsynthet i samtidens stora frågor visades även på detta område. I sitt bibliotek i Uppsala hade han långt klarare än hundratals resenärer, som ur olika vetenskapliga eller politiskt-militära synpunkter velat utforska Japan, sett vad denna pånyttfödda makt betydde.

Under den sista januariveckan 1904väcktes sensation på staber och tidningsredaktioner Europa runt av de artiklar, i vilka Times' "military correspondent" Repington, utvecklade huru en japansk seger över Ryssland vore fullt tänkbar. Utan tillgång till några sådana exceptionella informationskällor, över vilka den engelska försvarsstabens intimus och Times' militäre redaktör förfogade, hade Harald Hjärne redan fjorton dagar förut i sin strålande artikel "Riddarens väg" sagt:

"Står Japans krigiska kraftutveckling någorlunda i jämnhöjd med dess diplomatiska prestationer, då har Ryssland aldrig mött någon farligare fiende sedan Karl XII:s dagar."

Men han förutsåg samtidigt med särskild skarpsyn en av de stora inre faror, som hotade Europa.

Han delade icke de förhoppningar som så ofta förväntat tryggad fred och en bättre ordning folken emellan som revolutionära regimers frukt. Under hans mannaålder var det främst Ryssland dessa naiva förhoppningar gällde. "Det är ett barnsligt misstag",yttrade han 1911, när det jäste i tsarriket, "att revolutionära regeringar äro mer fredsälskande än de hävdvunna, som mer eller mindre måste räkna med en gång knutna förbindelser och inrotade vanor". Nya maktkrävare, framhöll han, förledas lätt till hänsynslöshet även mot utlandet. Dessa ord ha besannats mer än en gång. Rörande Ryssland tillade han, att även världens mest frihetsälskande folk måste rygga tillbaka för det ryska självhärskardömets undergång:

"Självhärskaren, som inom sitt eget välde ej erkänner någon förpliktande lag, är dock åtminstone såsom medlem av vårt statssystem bunden av dess folkrätt. Ett par århundradens traditioner inom detta område, så bristfälligt de än hunnit upptagas av det ryska statslivet, utgöra åtminstone något bålverk emot det rena och nakna självsvåldet.

Men de krafter, som efteråt månde slippa lösa, äro allt annat än förtroendeväckande. Inbillar man sig, att de mångahanda nationalistiska och krigslystna partierna skola visa sig spakare, när de ej längre tyglas av en tsar? Eller att den ryskasamhällsomstörtningens propaganda skall uppträda blygsammare än de franska jakobinernas terrorism? Eller att ej Tolstoj lika framgångsrikt som Rousseau med sitt filantropiska kulturhat torde ha uppammat sin Danton och sin Robespierre?"

Mångtusenstämmigt hälsades vårt sekels ingång världen runt, och det profeterades väldeligen. En märklig antologi skulle kunna sammanställas, om någon trollkonst gåve en överblick över uttalandena i alla länder. Förelåge ett sådant urval, komme helt visst Harald Hjärnes "Nationalismens århundrade" att framstå bland det yppersta.

I ett världsläge, som vittnar om hur divinatoriskt han genomskådade de historiska krafternas spel, är det önskligt att återföra i minnet dessa hans varnande profetior om nationalismens överdrifter och rasvidskepelsens härjningar. Även de visa, huru mycket han hade att lära sina landsmän och *alltjämt* har att lära dem. Här återgivna vittnesbörd därom synas också lämpligen kunna inledas med denna hans besannade profetia.

Gustaf Stridsberg.

NATIONALISMENS ÅRHUNDRADE

Det århundrade, som nu löper till ända, har sett folkens liv upprört av mångahanda strävanden och illusioner. Men en av dessa samhällsbildande och samhällsupplösande krafter lockar till särskild uppmärksamhet i seklets sista stormdigra timmar — ehuru valet bland tidevarvets otaliga rubriker för övrigt må vara en smaksak.

Storpolitiken i yttre och inre måtto har länge levat och haft sin varelse under "nationalismens" fälttecken. Att icke hörsamma det "nationella" nitets lösen har på många håll betytt ungefär detsamma som att i reformationens tidevarv ställa sig avsides från kampen om bekännelsens renhet. Att vara nationalitetslös är nuförtiden svårare och värre än att vara bekännelselös. En stat utan "nationell" grundval anses nuförtidenmångenstädes vara ett lika fördömelsevärt oting som förr i världen ett rike utan härskande kyrka. Fördragsamheten i "nationella" spörsmål underkännes av flera politiska makter och partier, som utan förbehåll erkänna religionsfrihetens grundsats. Det är ej så underligt. Ty fördragsamheten gör sig sällan gällande inom ett av förkättringen behärskat område, förrän nya stridsämnen hunnit avlösa de gamla och utslitna, som ändå länge pläga bevara sin dragningskraft i trängre kretsar.

Religionskrigen domnade småningom bort och efterföljdes omsider av en annan världsbrand, tänd av den kosmopolitiska upplysningens fackla — allt under det att, liksom förut och såsom alltid, de påtagliga intressena bröto sig emot varandra och inmängde sig i de ideella programmens och stämningarnas virrvarr. En ny predikan hördes om frihet, jämlikhet och broderskap över hela jorden. Jakobinerna i republikansk eller kejserlig uniform gingo, liksom fordom Mohammeds araber, ut att omvända världen till sin tro. Men jämlikheten blev fadd och broderskapet förhatligt, medan frihetenförsvann, när de förlossade måste ödmjuka sig under ett utvalt folk och en obändig härskarvilja. Åter öppnades vägen för en ny löftesrik förkunnelse, som, jämte den omedelbara förbittringens föredömen, grep människornas hjärtan med den uppenbarade sanningens förtrollning och trängde in i de politiska partiernas tävlan, i själva regeringarnas rådslag.

Skaldernas romantiska trånad efter en förgången folklig guldålder, den historiska vetenskapens uppdagande av generationernas sammanhang, språkforskarnas tolkning av förgätna skriftalster och tungomålens stamträd — dessa och flerfaldiga andra inflytelser undergrävde inbillningarna om de isolerade individernas jämnstrukenhet och stärkte behovet av inbördes solidaritet på de gemensamma släktminnenas grund. Framtidsförhoppningarna rättfärdigades med åberopande av särskilda arvsanspråk i stället för den naturliga människans rättigheter. Det förflutna upphöjdes till norm för kraven på det närvarandes omgestaltning, i olika måtto för övrigt alltefter olika ideal. Där kunskapen om vad som varit ej förslog, där kom fantasien villigt till hjälp, och till ochmed den medvetna förfalskningen spelade även i denna lovvärda sak sin historiska roll. Nationalitetsrörelsen blev en makt, som utbredde sina verkningar från den ena änden av Europa till den andra. Dess schema blev dock, trots allt betonande av säregna folklynnen och bildningsarter, enformigt nog i all sin skiftade omklädnad. Överallt framträda samma yrkanden på statsgränsernas reglering efter språken, på förvaltningens och undervisningens omstöpning i former, som kallades "nationella", därför att de återspeglade och skärpte den likartade böjelsen för avsöndring och självbelåtenhet. Till och med nationalprofeterna likna varandra så där tämligen i andlig fysionomi och agitatoriska åthävor. Grundtvig t. ex. har åtskilliga själsfränder i Tyskland och Italien, bland ryssar och polacker och smärre slaver. Och med någon förändring i namn och historiska exempel te sig de nationalistiska tidningsartiklarna ännu i dag inom de mest skilda länder nästan såsom översättningar eller bearbetningar av ett gemensamt original.

I verkligheten är nationalitetsrörelsen enallmänt europeisk kulturströmning eller tidsstämning, likaväl som den revolutionära propagandan. Dess väsen består snarare i längtan efter det nationella än i levande nationell utprägling. Så snart livets verkliga krav fingo utöva sin makt, så snart sakintresset fick tränga självbespeglingen i bakgrunden, framträdde vårt århundrades europeiska karaktär i varje livskraftigt folks institutioner och arbete. Ty i varje sådant folks utveckling är numera den allmänna kulturen en vida starkare makt än dess egen särskilda insats. De nationella egendomligheter, vilka såsom sådana enkom understrykas och omhuldas, beteckna i de flesta fall blott efterblivna skeden i kulturens tillägnan. Den verkliga nationalbegåvningen röjer sin självständighet i förmågan att uppnå en allt högre kultur utan hänsyn till något annat snitt än det, som betecknas

av kulturens egna villkor. Liksom den enskilda personligheten tappar bort sig själv i den tomma jakten efter originalitet, så kan intet folk lägga en tum till sin växt genom ängslig vård om sin nationalitet.

*

Nationalitetsrörelsen har emellertid även i sin mån främjat kulturen genom att undanröja hindren för splittrade folks samarbete, genom att göra de särskilda språken till verktyg för kunskapers spridning inom förut otillgängliga massor, genom att bereda även de förut åsidosatta stammarna delaktighet i det rättsliga och politiska livets förmåner, genom att stärka samhörighetsbandet inom varje särskilt folk medelst nya gemensamma intressen.

Men dessa resultat äro icke obetingat förknippade med nationalismens upphöjelse till bestämmande makt inom det politiska området. Grundsatsen, att alla nationaliteter äro lika mycket värda och var för sig förtjäna sin särskilda tillvaro i den suveräna statens form, är fullt ut så ohistorisk och verklighetsvidrig som pockandet på en enda allomfattande världsstat. Grundsatsen, att någon viss nationalitet måste äga obegränsat herravälde inom en stat, som består av flera skilda folk, är lika godtycklig som det våldsamma införandet av en enda statsreligion. "Nationalstaten", som enligt vissa politiska tänkare i det moderna Tyskland är denhögsta av alla samhällsformer, må visserligen, så länge nu gängse åskådningar råda, betraktas såsom en lycklig produkt, där den nu en gång finns, av den historiska utvecklingsprocessen. Men dess upprättande köpes för dyrt genom samhällstvångets användning för att undertrycka nationella minoriteter eller genom verkliga kulturrikens och politiska unioners sönderssprängning i hjälplösa småstater.

Nationalismen är alltså en historisk företeelse med dubbel uppsyn liksom det sextonde århundradets religionsiver. Dess anspråk på att taga den politiska pliktkänslan eller fosterlandskärleken i sin tjänst har endast samma relativa berättigande som trosfanatismens lika despotiska krav i äldre tider. Om en statsmakt identifierar sig med en viss kyrklig eller nationell politik, så äro dess undersåtar såsom sådana naturligtvis rättsligen förpliktade att lyda dess bud. Men från den historiska rättvisans synpunkt beror det alldeles på, huru denna politik för övrigt är beskaffad i formuleringen av sina syften och valet av sina medel. Stå dessa syften och dessa medel istrid mot den allmänna kulturens självständiga utveckling, då blir den framtvungna patriotismen en inre osanning och omöjlighet. Och själva staten äventyrar sitt bestånd genom våldsamma katastrofer eller nedsjunker till en lägre kulturgrad, varigenom dess krafter efter hand uttömmas.

Nationalitetsrörelsen har skapat Tysklands och Italiens enhet, varigenom två stora kulturfolk vunnit åtminstone förutsättningarna för en framåtgående utveckling på en bredare grundval. I den nationella befrielsens namn ha genom det förfallna Turkiets styckning några småstater kommit till livs, som måhända lättare än återstoden av det islamitiska väldet kunna närma sig Europas kultur.

Men nationalitetsrörelsen har även förstört Nederländernas och Belgiens förening, som förestavades såväl av övervägande politiska intressen som av mångfaldig och uråldrig kulturgemenskap. Det är dess verk, att Österrike, vars sammanhållning är ett europeiskt livsbehov av högsta rang, hotas med inre upplösning och kanske fullständig undergång. Den nationalistiskaöverspänningen har inlett Ryssland på samma förföljelsefeberns bana, som fordom beträddes av Spanien till dess eget fördärv under den religiösa exaltationens impulser.

Nationalismen har sina predikanter och redskap, som väl kunna mäta sig med den katolska reaktionens jesuiter. Det är knappt en tillfällighet, att de senare just nu i Frankrike växa till föryngrad betydelse i samarbete med de förra. Främlingshatet i fosterlandets namn förbinder sig lätt med lusten att förfölja kättare och klentrogna. Misstron till nationalitetsbekännelsens uppriktighet framkallar följdriktigt inkvisitoriska angrepp mot rasen såsom sådan, liksom även de döpta morernas och judarnas ättlingar misshandlades och fördrevos av den spanska fromheten. Därmed förflyttas nationalitetsmärket till människans naturbestämningar, som ej kunna ändras av hennes fria vilja. Det upphör sålunda att beteckna en faktor i det mänskliga kulturlivet och hemfaller under den blinda fatalismens och den ovederläggliga vidskepelsens domvärjo.

*

Huruvida det kommande tjugonde århundradet får skåda en utveckling, som mildrar de nationella lidelsernas motsatser, är i denna stund synnerligen ovisst. Det är minst lika sannolikt, att nationalismen i sin sammanflätning med andra äldre och nyare omstörtningsmakter samlar sina yttersta krafter till katastrofer i samma stil som trettioåriga kriget och franska revolutionen.

FOLKRASER OCH POLITIK

De mytologiska böjelserna synas outrotliga inom människosläktet trots kulturens onekliga framsteg. De sticka sig upp igen kanske allra frodigast just när man tror sig ha kvävt dem för evigt. Man vet vad som hände Comte, ännu i dag ett orakel för många moderna andar. Han förmenade, att det mytologiska eller, såsom han uttryckte sig, det "teologiska" utvecklingsskedet (med dess "metafysiska" fortsättning) vore en för länge sedan övervunnen barnsjukdom, åtminstone vad honom själv anginge. Men icke förty fick han själv ett allvarsamt återfall av denna krankhet i sitt eget "positiva" system, som han med ej mindre tvärsäkerhet än andra lärofäder ansåg för den mänskliga tankens kulmination. Och mången annan, som likaledes varit förvissad om att stå på den rena och exakta vetenskapens mark, har det ej gått bättre än honom.Den historiska forskningen borde vara särskilt ägnad att utbilda hågen och kraften till tvivel på alla slags inbillningsfoster. Men något ofelbart skydd mot deras smitta står ej heller där att påräkna. Lättast smyga de sig in från politiken, som ju enligt ett berömt uttryck icke skall vara någonting annat än "tillämpad historia", men i själva verket tvärtom ofta nog lämpar det historiska uppfattningssättet efter sina egna tillfälliga syften. Vederbörande komma då snart därhän, att de i fullkomligt god tro bedriva mytologi i stället för vare sig historia eller politik.

Hellre än att bekänna sin okunnighet (vilket alltid är påkostande för den naturliga människan) vill man söka de yttersta grunderna till det oförnekliga sammanhanget mellan samfundslivets företeelser i vissa översvinneliga makter, vilkas namn tjäna till rubriker för varjehanda oklara aningar eller till täckelser för önskningar av delvis omedveten anspråksfullhet. Fordom talades om "gudarnas avund" och längre fram, när de gamla riktiga gudarna blivit urmodiga, om den nyckfulla Fortuna, vars spel man troddesig skönja, så ofta händelserna icke togo sitt förlopp efter klokskapens uträkning.

I vårt århundrade har man länge dyrkat "folkanden" och spanat efter dess manifestationer i förfädrens liv, efter dess anvisningar för samtidens och framtidens politik. Men sedan idealismen kommit ur kurs, har man i stället fått "folkrasen" till syndabock för många slags snillrika konstruktioner i vetenskapligt eller praktiskt syfte. Det låter mera naturvetenskapligt, och en enkel vädjan till naturforskningens senaste resultat tystar ju nuförtiden många invändningar, mot vilka inga förnuftsskäl, för att ej tala om de klaraste bibelspråk, skulle båta. Det behövs visst icke att förete något egentligt samband mellan dess verkliga eller antagna resultat och de nya historiskt-politiska uppslagen. Det är nog att med myndig min peka på de förra för att rättfärdiga de senare, om blott termernas analogi något så när bevaras.

Sitt förnämsta värde ha emellertid dylika konstruktioner såsom psykologiska intyg om vissa tidsriktningars eller partiers skaplynnen och omskiften. Förklara de också ej de historiska eller politiska företeelserna på ett iallo tillfredsställande sätt, så utgöra de själva en bit historia — som väl även kan finna sin användning i en fördomsfri politiks intresse, kanske för helt andra syftemål än systemmakarna själva beräknat.

*

Det är naturligtvis en vetenskaplig uppgift att söka utforska människans fysiska beskaffenhet i alla dess faktiskt förekommande variationer inom olika länder och under olika tider. Det är också ett vetenskapligt intresse, som röjer sig i de mångfaldiga försöken att systematisera de gjorda iakttagelserna, i de gängse mer eller mindre genomförda klassifikationerna från olika synpunkter, än efter sådana kännemärken, som lätt nog falla i ögonen (t. ex. hudfärg, hårets utseende), än efter sådana organiska avvikelser, vilkas fastställande tarvar en noggrannare undersökning. Läran om människoraserna, som plägar hänföras till den s. k. "antropologien" (i själva verket en speciell gren av zoologien), har redan en ganska lång historia bakom sig, men kan det oaktatännu ej sägas ha nått

en allmänt erkänd systematik. Vissa termer, lånade från det ena eller andra systemet, ha dock, mest för bekvämlighetens skull, kommit i bruk både bland fackmän och inom vidare kretsar.

Erfarenheten har redan tidigt visat, att de fysiska egendomligheterna, och alltså även de verkliga eller förmodade rasmärkena, ha en tendens att fortplantas genom arv. Men tillika får det ej förbises, att inom hela människosläktet fruktsamma inbördes förbindelser äro möjliga, varigenom i verkligheten rasmärkena framträda blandade om varandra i mångahanda förvillande kombinationer. Att raserna någon gång (vare sig människosläktet ytterst härstammar från ett enda eller flera par) varit skarpt åtskilda och var för sig framträtt i ursprunglig "renhet", — det är egentligen blott en hypotes, som man abstraherat fram ur det faktum, att för närvarande eller inom den korta för historien i viss mån åtkomliga tiden några människogrupper med jämförelsevis avsöndrade hemvist förete synnerligen utpräglade särtyper. Dessa typer har man betraktat såsom ännu kvarlevande urraser, och man harbemödat sig om att härleda den övriga mänsklighetens mångskiftande former från olika slags blandningar emellan de förra. Men ingen kan med säkerhet påstå, att ej sådana särtyper och urraser i sin ordning kunna ha framgått ur en serie av blandningar, om vilka vi ej äga någon kännedom alls.

Därmed må nu vara huru som helst, det kan dock ej bestridas, att alla sorgfälliga undersökningar av vilka "antropologiska" företeelser som helst ha sitt fulla berättigande och värde — blott man tar sig till vara för att av dem låta förleda sig till förhastade slutsatser. Virchow t. ex. har uppgjort en ordentlig statistik (naturligtvis dock ej med ett fullständigt organiserat tabellverks rikhaltiga hjälpmedel) över de nu levande tyskarnas ögonfärger och därvid funnit åtskilliga märkliga ting. Men svårligen lär man därav kunna vinna några upplysningar om den tyska nationalitetens historiska utbildning i fysiskt avseende, enär vi för äldre tider fullkomligt sakna motsvarande uppgifter. Några yttranden hos klassiska författare om de forntida germanernas blå ögon räcka ejtill att undanröja den misstanken, att även hos dem bruna ögon kunna ha förekommit och kanske ej varit alldeles sällsynta, ehuru dessa icke i samma grad väckt flyktigt iakttagande sydlänningars uppmärksamhet. En försiktig historisk kritik kan ej uträtta mycket med ett så ojämnt material, som å ena sidan består av tillfälliga notiser och lösligt återgivna intryck, å den andra av en hel massa systematiskt konstaterade och ordnade fakta.

Ungefär detsamma gäller om doktor Arbos nyligen mycket omtalade rön angående Norges "dolichocephaler" och "brachycephaler" eller, för att nyttja den folkliga och kraftiga översättningen, "långskallar" och "kortskallar". Denna indelning härrör ursprungligen (till fäderneslandets ovanskliga ära) från svensken Retzius och har i samband med en annan gruppering i "orthognather" och "prognather" ("rätkäftar" och "framkäftar", enligt en motsvarande smakfull tolkning) blivit lagd till grund för en omfattande rasklassifikation, vars giltighet dock numera börjar starkt dragas i tvivelsmål. Sammanställningen mellan deuppvisade huvudskålsformerna och de historiska folken är ingalunda så säker, som åtskilliga antropologer ännu förmena. Visserligen hålla sig kranierna bättre än ögonen i gravens förmultning, och arkeologien kan därför upplysa ett och annat även om förgångna släktens utseende i detta fall. Men icke ens gravfynden, vilkas bevarande ofta beror på ganska svårberäkneliga omständigheter, kunna bilda ett underlag för en statistik av blott tillnärmelsevis samma tillförlitlighet som de nutida mätningarnas procentsiffror. Även här sväva de slutsatser, som dragas av jämförelsen emellan så olikartade data, helt och hållet i luften.

Man kommer ej långt med den upptäckten, att i våra nordiska forngravar långskallarna till antalet överväga kortskallarna. Ett sådant faktum tarvar självt en förklaring, som säkerligen ej är så lätt att finna, och det lämpar sig därför ingalunda till grundval för en hel historisk-sociologisk teori.

Kortskallarna måste ha haft sina förfäder de också (allt under den förutsättningen, att de olika huvudskålstyperna undan för undan gått i arv och ej t. ex. äro modifikationer,som kunna uppträda i samma släkt till följd av ännu okända fysiologiska orsaker). Det vore ganska vågat att antaga en för de historiska källorna fullkomligt obekant invandring av en ny ras vare sig före eller efter den tid, då forngravarna tillkommit. Ej mindre djärv vore den hypotesen, att endast långskallarna blivit hedrade med en riktigt anständig begravning, under det att kortskallarnas kroppshyddor vårdslösats och sålunda förkommit. Ha långskallarna fordomdags bildat den egentliga aristokratien, så är det onekligen besynnerligt, att nuförtiden i Norge långskallar och kortskallar

förekomma inom alla folkklasser. Inga historiska underrättelser finnas om de fornnorska hövdingarnas och deras underhavandes eller trälars huvudskålar. Att identifiera de förra med långskallarna och de senare med kortskallarna är således blott en fantasi, vars uppdukande strider emot all sund historisk metod. Efter allt vad vi verkligen veta, kunna Harald Hårfager och Olof Tryggvason likaväl ha varit kortskallar som långskallar.

Vartill doktor Arbos flitiga undersökningar framdeles kunna tjäna, det är icke gott attana. Men att de kasta något ljus över Norges förflutna samhällsutveckling, det må med skäl betvivlas.

*

Den andliga raskaraktären plägar skildras med ledning av de egenskaper, som ett folk anses ha ådagalagt under sin historiska utveckling. Det tages helt enkelt för givet, att dessa egenskaper äro medfödda och konstanta och på något vis sammanhänga med rasens kroppsliga kännemärken.

Denna uppfattning härleder historiska företeelser, som befinna sig i oavbruten förändring, från en enda gåtfull orsak, som antages vara höjd över all växling. Däri ligger en god del fatalism, ty om raskaraktären är en gång för alla fastslagen, då går det naturligtvis icke för sig att motarbeta dess yttringar i livet, såframt de stämma med rasens förmenta outrotliga anlag. Det mänskliga samhällslivet betraktas från denna synpunkt såsom ett orubbligt naturförlopp i stället för en kamp emellan mer eller mindre medvetna viljor, som med olika framgång göra siggällande mot varandra och yttre omständigheter.

Tillämpas samma uppfattning på bedömandet av samtida politiska förhållanden, så betyder detta, att man misströstar om möjligheten att på den fria diskussionens väg övervinna motsatserna inom samhället. Man kan le åt den barocka sammanställningen mellan doktor Arbos antropologiska tabeller och den nyaste valstatistikens vittnesbörd om de norska partiernas geografiska utbredning, mellan långskallar och vänstermän, kortskallar och högermän. Men under denna sociologiska karikatyr (för vilken visst icke doktor Arbo själv, utan en yngre begåvad ämnessven är ansvarig) ligger en partipolitisk självkarakteristik, som ej saknar sitt värde såsom symtom av vissa stämningar i ett land, där sådana läror på allvar kunna dryftas.

Är långskallen den oförfalskade norska nationaltypen, då måste fastställandet av vänstermännens långskallighet vara den säkraste borgen för deras nationella strävandens fullödighet. Den, som motarbetar vänstern, gör sig därför, utan att någon vidarevederläggning av hans invändningar behöver komma i fråga, skyldig till uppstudsighet mot den äkta norska rasens naturenliga utveckling. Äro sådana uppstudsiga sällar kortskallar, så äro de visserligen fria från moraliskt ansvar, ty de kunna ju ej hjälpa, att naturen nekat dem delaktighet i den nationella rasens företräden. Men å andra sidan är deras förvändhet obotlig, för så vitt som kortskalligheten predestinerar dem till tarvliga högertankar. De kunna omöjligen intaga en ledande ställning, på sin höjd få stanna kvar i samhället som tjänande bröder, sedan deras anspråk blivit tillbakavisade inom sina rätta skrankor. Att söka omvända dem lönar icke mödan. Det gäller blott att mot dem använda den makt, som naturen själv förlänat den högre vänsterrasen.

Det är det naiva maktbegäret, som, i förening med halvbildningens smak för de besynnerligaste avfallen från den moderna forskningens arbetsbord, alstrar benägenhet att uppställa och godkänna dylika teorier. Och detta maktbegär, som icke längre tål några motsägelser eller orkar utbyta skäl och motskäl, uppbäres av en livlig och fast inreövertygelse om egen förträfflighet, en övertygelse, som är tillräckligt stark att tränga alla förut hyllade demokratiska åsikter i bakgrunden och utan tvekan vädja till bördens rätt.

Varifrån denna maktlystnad och denna maktkänsla egentligen kommit, från ursprungliga rasanlag eller från ett förvirrat partilivs inflytelser — det har mindre betydelse för den praktiska politiken. Men under vissa förutsättningar måste man räkna även med sådana faktorer, som i stolt egenmäktighet undandraga sig all behandling med den normala logikens verktyg.

AFRIKANSKA BRANDGNISTOR

Betraktas den storpolitiska världens oro från den oförkonstlade läktarpublikens synpunkt, så att säga, då trängtar ögat framför allt efter de sensationella, bjärta motsatserna mellan dygd och last, mellan övermodigt tyranni och den undertryckta oskuldens frihetskärlek, den starkes orättfärdiga krigslystnad och den svages alltid uppriktiga fredskärlek, m. m. dylikt. I varje folkligt melodrama äro hjältens och bovens enfärgade kostymer och roller lika oumbärliga, och det är en mycket otacksam uppgift att utan samma slags lättfattliga maskineri söka popularisera vare sig den förflutna eller den samtida historiens skådespel.

Beskyllningen för osympatisk hjärtlöshet ligger så nära till hands, om han understår sig att betvivla de krav, som ställas på våraridderliga känslor. Och en antydan, att vi svenskar ej göra så alldeles klokt, om vi obetingat hängiva oss åt den entusiastiske åskådarens bifallsyttringar eller visslingar — det måste ju uppfattas som någonting ännu värre, som en rentav taktlös vädjan till den nationella egoismen eller fegheten.

Ingen kan i denna stund beräkna, huru långt den låga, som nu, skenbart helt plötsligt, stuckit upp i ett hörn av det hemlighetsfulla Afrika, månde kasta sina gnistor omkring, såframt det blåser upp till storm på allvar. Kannstöperier om framtiden tjäna till ingenting. Men få lära de folk vara, som ha rätt att känna sig alldeles trygga i den mångbeprisade neutralitetens famn.

*

Så mycket är visst, av allt att döma, att de brittiska statsmännen och den världshärskande demokratiens övriga ledare hemma och i kolonierna, till sjöss och lands, i press och affärsliv, äro fullt medvetna om vad de gå till mötes. De ha ej, efter franskt mönster, med lätt hjärta inlåtit sig på ett litetnervspännande annexionsäventyr, vars konsekvenser de äro ur stånd att överskåda.

För dem äro presidenterna Krüger och Steijn, med sina små intressanta republiker av krigiska husbönder över motvilligt trälande negrer, ingalunda en lockande munsbit att svälja för erövringsbegäret, utan en framskjuten förpost, bakom vilken vida fruktansvärdare fiender allt tydligare skymta.

I årtionden, långt före Majuba och åttiotalets omtvistade konventioner, ha de sett denna fara växa allt större och större. De ha frestat på mångahanda medel till dess besvärjande, endast undantagsvis väpnade expeditioner, men i främsta rummet samfärdselns och kulturarbetets intressemissioner. De ha omgärdat den vulkaniska härden med en ring av begynnande nybyggarsamhällen. De ha tämt mångfaldiga stammar av svarta, som vildmarkens psalmsjungande jägare och herdar genom sin hårdhänta framfart retat till förtvivlad kamp emot allt levande med vit hudfärg. De ha själva gjort propaganda för en sammanslutning, liksom i Kanada och Australien, av alla afrikaner utan anseende till börd och tungomål inom en union avsjälvstyrda stater. De ha ej ens försmått att efter nederlag, enkom ägnade att förstocka den lycklige motståndarens självkänsla, bevilja hennes storbritanniska majestäts utflyttade undersåtar en autonomi, som kunnat förväxlas med internationell suveränitet enligt den europeiska folkrättens läroböcker.

Det "trolösa Albion", för att tala i klassisk revolutionär och napoleonsk stil, har hållit till godo med sådana avbräck i sin "prestige", att varje pennfäktande filister under någon kontinental militärmakts regemente funnit sig uppmuntrad till spefull skadeglädje. Afrika blev med ens den pånyttfödda "kolonialpolitikens" tummelplats. Det var ju klart, att England förvekligats av översvallande rikedom, av filantropiskt hyckleri och brist på värnpliktsexercis. Det måste dela med sig av jordklotets gömda skatter åt sina kraftigare och tapprare rivaler. Därför synes tiden inne att täcka till en början den mörkaste världsdelens karta med ett nät av gränser för mer eller mindre effektiva ockupationer och "intressesfärer". Så många dörrar som möjligt skulle stängas iförväg för det oberäkneliga anglosaxiska privatinitiativet.

Det brittiska lejonet, som i förstone överraskades av sådana oväntade manövrer, väjde fortfarande undan till allmänt åtlöje. Men det var ännu ej på långt när så spakt som man trodde.

Det tog sig för att jaga på egen hand med nyväckt lust inom sitt ännu öppna revir — och det lät ej längre skrämma sig av vreda tillrop. Nu liksom fordom inleddes eller följdes statsmaktens tunga steg av de enskildas vågspel. De stora kompanierna började åter lägga ut sina vittfamnande maskor, denna gång omkring de

halvupptäckta, ofantliga sjöarna och floderna liksom vid de snabbt beryktade gruvfälten i söder. Åter genljöd världen av de hänsynslösa vägbrytarnas namn vid sidan av generalernas, men Stanley och Cecil Rhodes betyda i längden mer än Gordon och Kitchener för den hänförda kapitalismen.

Aktiebolag och järnbanor anlitades hellre än kanoner, och sangviniskt hoppades man till och med att äntligen besegra själva den transvaalska envisheten genom deninvandrande idoghetens ekonomiska påtryckning och föredöme. Det är utan tvivel en tarvlig krämaruppfattning, som ej håller stånd emot en högre samhällsåskådning.

*

Ty medan de kolonialpolitiska tänkarna avbidade en motsvarande företagsamhet av fastlandsstaternas väl administrerade medborgare, firade omedelbart det gamla ofördärvade och krigsfriska Europas militarism och byråkratism sin stolta inmarsch i allt flera "kolonier" utan kolonister. Sådana kulturväxter äro alltid lättare att utplantera än den fria arbetshågen och arbetskraften.

Det ena lilla fälttåget sattes i gång efter det andra, tama negrer uppexercerades emot sina uppstudsiga fränder, ståthållare utnämndes och utrustades med de bästa kanslireglementen, plantager anlades på gammalt sunt maner med de svartas dagsverken.

Men det ville icke komma riktig fart i den drömda inströmningen av tropikernas håvor till "moderländerna", naturligtvis därför att de snåla och sluga britterna lagt beslag påde bästa bitarna och fyndorterna i alltför god tid. Det besynnerligaste var, att Europas verkligen arbetande utvandrare voro nog opatriotiska att trivas och förkovras bäst just under engelskt välde. Med förbannelser på läpparna måste till och med den franske köpmannen i Alexandria vidgå sitt tryggade välstånd, och den tyska högvetenskapliga kritiken kunde ej heller blunda för ett så irrationellt faktum. Men hur mycket bättre borde det ej då stå till, om den vedervärdiga flaggan kunde strykas från sina inkräktade garnisonsplatser?

En god grund tycktes emellertid lagd för en kontinental-kolonial solidaritet till att hålla John Bull i styr. Vid den storartade konferensen i Berlin, som under Bismarcks egen ledning reglerat konsten att taga herrelösa länder i besittning, hade ett brett, "neutralt" bälte blivit draget över mesta parten av Centralafrika under namn av den fria och suveräna Kongostaten. Där insattes till väktare i Europas intressen konungen över det likaledes neutrala Belgien, som sålunda indrogs såsom en vid tillfälle användbar kompars i den civiliserade Afrikakonserten.Det har också redan visat sig, att man mäktat från denna fridlysta mark bortdriva den hotande besmittelsen av engelska lokomotiver.

Andra skyddslingar och verktyg funnos även att tillgå. Med Mahdin och hans dervischer kunde visserligen anständigtvis inga affärer göras annat än på sin höjd under hand av några franska patrioter på upptäcktsfärder. Men "konungarnas konung" i Abessinien förtjänade aktning såsom en sann och manhaftig kristen. Han invigdes av nitiska rådgivare i rysk kultur och fransk krigskonst. Han har visat sig värdig sin skola genom att förpassa italienarna, dessa Englands ögontjänare, ut ur deras tillämnade lydland. Måhända är det honom förbehållet att uträtta andra vackra tjänster i Sudan.

*

Men den största hedern vederfares, de vackraste förhoppningarna anknytas till boerna — segerherrarna vid Majuba, den patriarkaliska enkelhetens, gudfruktighetens och skjutskicklighetens mönsterbilder.De ha redan länge varit på modet i Berlin och annorstädes, där man tar sin lösen från denna kristliga och dygdesamma kulturmetropol. Där har man tvärt i dem igenkänt bortglömda stamfränder, den saknade förbindelselänken mellan den kejserliga tyska rikshuvudgrenen och de avfälliga, förut så länge för sin flegmatiska okrigiskhet och nationella liknöjdhet hånade holländarna, vilkas ännu respektabla kolonialfirma lämpar sig så bra för ett nytt kompanjonskap, starkt nog att återuppfriska den gamla konkurrensen med Britannia & Söner. Ingenting har försummats för att uppelda den "nedertyska" samkänslan från Spree till Zuydersee i den lilla övergivna och förtryckta broderstammens namn. Intressemotsatserna i Sydafrika och annorstädes fördjupas och höjas med fosterländsk grundlighet till rang och värdighet av nationalitetsfrågor och, om allt går väl, "raskrig" efter

hävdvunnen östeuropeisk schablon.

Den realpolitiska förtänksamheten har lika litet slumrat under detta ädelmodiga känslobrus. Ett så ypperligt soldatmaterial, som kunde uthärda jämförelse med deståtligaste gardesrekryter, fick ej vanvårdas av brist på tekniska hjälpmedel och metodisk övning. Preussiska officerare och underofficerare ha i Transvaal, liksom i Turkiet, brutit sig nya banor såsom fackmässigt utexaminerade organisatörer och instruktörer.

De äkta germanska beväringsmännen åter ha fullt upp med ledighet att ägna militäriska idrotter. Det är ej nog därmed, att de prydas av alla de fullkomligheter, som Tacitus prisar hos deras urfäder, ej minst den nobla vederviljan mot enformigt arbetssläp. En klassicitetssvärmande gymnasialprofessor kan där nere mitt i vår tids prosa även återfinna ett märkligt motstycke till det antika Sparta.

De trohjärtade mästerskyttarna, som helst ströva omkring till häst var för sig på sina vidsträckta utägor "med sin bibel och sin bössa", med eller utan hjordar av nötkreatur, livnära sig ändå rikligen i sitt förlovade land förmedelst en åtta gånger så talrik kafferbefolknings svett och möda. Av hänsyn till brittiska fördomar och traktatsartiklar undvikes numera allt tal om formligt privatslaveri. Kaffrerna i Transvaal äro snarare ettslags moderna statsheloter, över vilka varje särskild "arbetsgivare" har att utöva en okontrollerad husaga. De bestå till stor del av uppvuxna "lärlingar", som på sin tid blivit pressade eller bortrövade från försvarslösa horder, ända tills de närgångna engelska vederbörande även här lade sig emot utövningen av dessa gamla goda sedvänjor. Emellertid ha boerna sådana bragder att tacka för sin vapenförhet, som vidmakthållits genom nödvändigheten att övervaka de svarta arbetshjonen och sedan mer än ett årtionde ytterligare tränats under sakkunnig europeisk ledning.

De ha även nästan i en handvändning fått sina "perioiker", liksom de härskande dorerna i det lakoniska landet, genom en synnerlig Försynens skickelse, som i guldstaden Johannesburg församlat en vinningslysten hop av allehanda folk och tungomål. De engelsktalande, från hemlandet eller från kolonierna och Amerika, torde utgöra den jämförelsevis starkaste insatsen i denna blandning. Men alla dessa föraktade "uitlanders", som äro dubbelt så många som deras friborna landsherrar, äroögonskenligen av Vår Herre bestämda till uteslutande finansiellt underlag för den uppåtsträvande krigarstaten.

Den gamle statskloke farbror Paul har haft den i sanning lykurgiska ingivelsen att, så snart guldsökarna och deras näringsidkande följe började anlända, kasta om hela sin uppfattning av den republikanska rösträtten. I sammanhang med 1881 års konvention hade han givit den engelske kommissarien det uttryckliga och sannolikt ärliga löftet att alla invandrare skulle behandlas lika med landets egna barn och få samma rättigheter som de. Han tänkte väl då endast på nya boerbröder från Kapområdet. Men detta löfte råkade att ej komma in i det skriftliga fördragsdokumentet och är således naturligtvis av noll och intet juridiskt värde. Därav har den hedervärda samhällsdanaren begagnat sig för att sedermera undan för undan skärpa kvalifikationerna för rösträtten och sålunda krångla ifrån "uitlanders" så gott som alla utsikter att uppnå medborgerlig jämlikhet.

Det ligger likväl ett drag av egendomlig och sedesträng demokrati över det nyföddastatsskicket. I denna idealrepublik är det den affärsmässigt sammanskottade förmögenheten, som vaksamt utestänges från allt politiskt inflytande, men likafullt äras med plikten att ensam bestrida så gott som hela statens ekonomiska bestånd. Nittio procent eller åtminstone tre fjärdedelar av statsinkomsterna komma från Johannesburg, och lejonparten därav går åt till försvarsverket — alltså för att hålla de skattedragande själva och deras misstänkta brittiska beskyddare i schack. Det är då sannerligen ej så förunderligt, om boerlagstiftarna även misstänka sina "uitlanders", kanske ej utan skäl, för avsikten att, om de någonsin vinna full rösträtt, ögonblickligen använda sin givna majoritet till att störta hela denna genialiska organisation över ända.

Det vore till obotlig skada för alla nedertyska framtidsplaner. Ty de rika statsmedlen från guldfälten äro onekligen mycket väl placerade från denna synpunkt. Krupp och andra välrenommerade fabrikanter av realpolitikens bästa instrumenter ha i åratal, långt innan doktor Jameson förvärvade sitt föga avundsvärda rykte, mottagit ocheffektuerat proportionsvis kolossala beställningar från det sydafrikanska fältlägret. Hamburgska och bremiska ångbåtar ha i åtskilliga hamnar lossat dyrbara frakter till denna destinationsort och äro väl ännu på väg

med nya laster. Pretoria har raskt vuxit upp till ett litet Spandau med fyllda skattkamrar och ammunitionsförråd bakom högst aktningsvärda fästningsverk.

Det är förvisso ett försvar, som även duger till operationsbas för anfall. Av ett folk, som förfogar över både guldgruvor och ett disciplinerat mannamod jämte frihet från onödiga skrupler och tyngande världskunskap, kan man vänta sig varjehanda — nästan allt utom idylliskt lammsinne. Det är en märkvärdig historiens ironi, att vi, som ju leva med hela vår själ i fredssträvandenas sälla rus och bakrus, esomoftast få bevittna uppdykandet av nya, oförmodade militärmakter, både små och halvstora. Kung Menelik och Japan, Norge och nu sist Transvaal — vem hos oss hade kunnat drömma om någonting ditåt för tio år sedan?

*

Det är gott om politisk och annan humbug här i världen. Men en av de mest trådslitna sorterna är väl ändå begäret att spela den förföljda oskulden, när man själv griper till vapen.

Hur det nyss timade fredsbrottet blivit förberett, det torde länge kvarstå såsom ett lika svårutrett problem som det fulla och rätta sammanhanget med stormfågeln Jamesons "brott" eller revolutionsattentat.

Vad detta sistnämnda spektakel angår, så äro hittills blott några få för dess karakteristik väsentliga punkter i det närmaste klarerade. Dit hör först och främst, att ett otåligt parti bland "uitlanders" i Johannesburg låtit vederbörande i Kapstaden förstå, att det beslutit avskudda sig det hatade boerregementet och, om det lämnades i sticket, även vedersaka det brittiska väldet och kanske ställa sig under främmande skydd. Jameson — administratorn över Rhodesia, varifrån han helt nyligen avvisat en inträngande trupp av väpnade transvaalboer — fick då tillstånd att bilda en frivillig polisstyrka vid gränsen, men med sträng tillsägelse att icke ingripa, förrän krisen i Johannesburg gjorde detnödvändigt att där hissa brittisk flagg. Han bröt likväl, vilseledd eller ej, upp i förtid, medan de transvaalska "fältkornetterna" och deras uppbåd skrämde menigheten i Johannesburg till lugn och tystnad.

Sedan den stunden ha dessa krigshjältar där, från sina nyanlagda fort, huserat ungefär som fordomdags den spartanska garnisonen på borgen i Thebe och tillika gjort sig den välkomna anledningen till godo för att påskynda sina rustningar av alla krafter och framställa de mest vittgående skadeståndskrav mot drottning Victorias regering. Transvaal avslöt även oförtövat ett krigsförbund med brödrafolket i Oranjefristaten vartill uttrycklig befogenhet förelåg i kraft av 1884 års konvention, som eljest blott tillstadde republiken att ingå traktater med andra makter under förbehåll av engelskt veto.

För närvarande och tills vidare kunna vi endast hålla oss till uppenbara fakta, som emellertid äro rätt kännetecknande i och för sig själva.

Transvaal har tvärt avbrutit de pågående underhandlingarna med en uppfordran i form av ultimatum till England attögonblickligen inställa alla sina trupptransporter till Sydafrika överhuvud. Den uppbådade folkhären har visat sig i stånd att omedelbart överskrida gränsen på två skilda håll i full slagordning. Oranjebröderna ha kommit lika raskt på benen. Även de har förklarat England krig i brådrasket, oaktat de ej haft något obytt med dess diplomati och, vad ännu märkligare är, för länge sedan utan prut beviljat sina egna, visserligen till antalet underlägsna, "uitlanders" just samma politiska rättigheter, som England nu till allmän förtrytelse velat avtruga Transvaal.

Vad ligger bakom allt detta vapenbrak i ännu så länge miniatyrartad skala?

I den ryska pressen jublas högljutt över, att, såsom det heter, "den kombination, som tämligen öppet avspelats på den europeiska diplomatiens schackbräde, nu blivit förd till ett lyckligt slut" genom boernas högsinnade och "för havens härskarinna förödmjukande" ultimatum. Tyskland gratuleras till att genom sitt förmenta understöd av mr Chamberlains fordringar ha på ett mästerligt sätt lockat England i en betänklig fälla. Om sådana betraktelser smaka av en alltförutstuderad orientalisk finess — liksom även anbefallningen av alla ryssars självhärskare till fredsmäklare i Sydafrika i kraft av den berömda Haagkonferensens skiljedomsartiklar och efter mönstret av president Clevelands målsmanskap för Venezuela på grund av Monroedoktrinen — så verkar det onekligen mer äkta, när det från samma håll predikas, att "England förverkat alla civiliserade folks aktning", och att "den

anglosaxiska rasens framgång oomtvistligen måste betraktas såsom ett steg tillbaka i den kristna kulturens utbredning".

Vi känna igen den moskovitiska entusiasmen för småfolkens frihet, för världsfreden och mänsklighetens odling.

*

Har England i beräknande kallblodighet utmanat sina menlösa fiender för att med vapenmakt få krossa den frihet, varav de gjort ett så ädelt bruk?

Av allt, som ännu kommit i dagen, framgår ej mer, än att England insett, vad det kunde betyda för framtiden att nödgasfördraga en hotande och ständigt växande militärmakt med europeiska relationer i hjärtat av Sydafrika, på vägen mellan Kap och Kairo — men i det längsta räknat på det svåra problemets lösning genom att mäkla en parlamentarisk uppgörelse mellan Pretoria och Johannesburg. Man har likväl i London uppenbart varit beredd att taga risken av en våldsam brytning, som, hur än förhandlingarna månde skötas, kunde befaras i samma ögonblick, då motståndaren trodde, att den militära övervikten i Sydafrika hölle på att förskjutas till hans förfång.

Och England har tagit denna risk just nu, efter flera års diplomatiska förberedelser, som samtiden blott kan ana i deras huvuddrag: eftergifter och närmande till den andra anglosaxiska världsmakten, provisorisk utjämning med Ryssland av de östasiatiska anspråken, hemlighetsfullt avtal med Tyskland om afrikanska saker, hejdande maktbud till Frankrike vid Fachoda jämte vänskaplig utskiftning av Nigerlandet och västra Sudan, m. m. Att den kontinentala antagonismen genom allt detta blivit avväpnad eller blidkad för alla slags tillstötandeomständigheter, det är väl ingen optimistisk nog att antaga. Men medtävlarnas intressen gå även inbördes isär och kunna möjligen hindras från fast samverkan i avgörandets stund — och på Londons börs löpa just nu den vacklande världsekonomiens trådar tillsammans. Ansvaret förblir i alla händelser drygt för den brittiska imperialismens målsmän.

Två tecken båda, att det gäller någonting mer än "hämnd för Majuba".

Den sannskyldiga parlamentarismen framter med ens den strängare profilen av sitt Janusanlete: partierna uppfordras att till ny order lägga sin tävlingssport å sido och, under förbehåll av respektfull kritik, gemensamt "sluta sina led" för att möta landets samfällda krav.

Och hennes majestät inkallar sina miliser, till en början visserligen blott för att "komplettera sina garnisoner". Men när som helst kan ett kungligt påbud i riksrådet, där alla partiledare och många andra äga säte och stämma, utsträcka milisens "permanenta övning" till allt vapenfört manskap och förvandla det yppiga öriket till ett ofantligt fältläger, som bjuder en samlad front motvärlden liksom i den napoleonska farans värsta dagar.

Det är ännu oavgjort, huruvida folkfriheten eller samhällstvånget lämpar sig bäst att uppbära världsväldet eller världsfreden. Det kan disputeras, om Storbritannien är den moderna tidens Rom eller dess Kartago. Men knappast kan det behandlas som ett västerländskt Kina, varken på afrikansk mark eller annorstädes.

Vem vet likväl, om det ej är i behov av en ny Pitt, en ny Wellington och en ny Nelson?

AFRIKANSK OCH ANNAN FOLKRÄTT

Det finns en oändlig mängd större och mindre, ålderdomssvaga eller omogna, halvfärdiga eller ofärdiga samhällen, som utgöra materiel för en ännu synnerligen oklar jäsningsprocess. Kina med dess många "vicekonungadömen", "provinser" och "vasallstater", Persien och Siam, de sydamerikanska och västindiska republikerna, varjehanda barbariska eller halveuropeiska riken och herradömen i Asien, Afrika och Polynesien — alla dessa fenomener eller fantomer ha ännu ingen varaktig stad eller tillflykt funnit i statsvärldens oregelbundna konkurrens eller "kamp om tillvaron".

Under sådana förhållanden äro den allmänna folkrättens juridiska fiktioner för så vitt de tillämpas i förhandlingar

med eller om dylika samhällen, ingenting annat änmaktmedel, som handhavas med olika slags skicklighet och försynthet eller tvärtom av dem det vederbör. Den "suveränitet", som enligt vår vedertagna terminologi tillskrives den ena eller andra bland dem, har knappast någon självständig innebörd, utan betecknar blott en diplomatisk utväg jämte åtskilliga andra till hävdandet av främmande "intressesfärer". Och inbjudas några bland dem till universella "fredskonferenser", så behöver man icke vara just mefistofelistiskt anlagd för att i slika manövrer framför allt spåra en driven regissörs omsorg att utrusta sitt spel med tilltalande dekorationer. Det är ju upplysande nog, att man samtidigt i kabinetten med största kallblodighet överlägger om Kinas och Persiens ytterligare delning, medan deras ambassadörer sitta tillsammans omkring det gröna fredsbordet med andra makters humant och allvarsamt rådplägande ombud.

Europas talan emot denna ofullgångna statsvärld föres egentligen blott av tre eller fyra stormakter, som på den vägen söka växa ut till "världsmakter". De finna vårt lilla statssystems ram för trång och strävavar för sig under inbördes tävlan att grundlägga världsvälden för egen räkning på de mer eller mindre apokryfiska "suveräniteternas" bekostnad.

Det återstår att se, huruvida vårt eget statssystem kan hålla ihop under en sådan ansträngande påtryckning. Ett underligt tidens tecken är det, att även de smärre europeiska folken börja indragas i denna "världsmakternas" intressekamp utom vår världsdel. Så skjuter Tyskland Belgien och Nederländerna framför sig i Afrika, medan Ryssland och Frankrike försöka detsamma i Östasien med Belgien och Danmark. Det kan vara vinstgivande nog emellanåt och till en tid för de små, men det är en lek, som även har sina betänkliga avigsidor.

*

Det finns där ute i den stora vida världen uppenbarligen ännu ingen stadgad rätt, utan en strid emellan maktanspråk och intressen, varur möjligen framdeles något slags rättstillstånd kan utvecklas. Det är icke på förhand givet, att detta skall ske i form av ettfolkrättsligt statssystem efter vårt gamla Europas mönster. Det kan ske i form av despotiska världsvälden, som tvinga folken ihop under en mer eller mindre välordnad byråkratis hägn. Det kan också hända, att världsväldena sprängas och efter kolossala katastrofer nya samfundsbildande krafter så småningom bryta sig väg, liksom efter det romerska kejsardömets undergång.

Det finns dock en — men också blott en — bland vår tids världsmakter, som visar sig mäktig av nya uppslag i konsten att sköta ett världsvälde.

Det är Storbritannien, som ju också har den längsta och vidsträcktaste erfarenheten i denna konst. Men dess försteg inom detta verksamhetsområde beror ej endast därpå, utan i främsta rummet på själva det härskande folkets historiskt utbildade karaktär och egen inre samhällsutveckling.

Det vore naivt att påstå, att icke även England vid utbredningen av sitt välde låtit leda sig och fortfarande ledas av sina nationella intressen, stundom även av sina styrande klassers och till och med personligheters intressen. Men dessa intressen ha undertidernas lopp så fogat sig, att de, i stort sett, göra sig gällande under form av ett arbete för de underlydande folkens uppfostran till självstyrelse och självständig kultur.

Till och med i Ryssland, där det nu så fruktansvärt dundras emot Londons krigslystne börsjobbare, höjas jämförelsevis opartiska röster, som ej vilja instämma i skränet emot "Englands attentat emot Transvaals frihet". "Den engelska imperialismen", erkännes det, "som är så osympatisk på grund av sitt territoriella utvidgningsbegär, har likväl ingenting gemensamt med despotism i ordets vedertagna mening. Den engelska imperialismen påtvingar ej ett underkuvat kulturfolk främmande lagar och tungomål, förtrampar ej det, som är heligt för den besegrade, fjättrar ej hans tunga och ord, påtrugar honom ej sin egen tro. Idealet för denna imperialism är ett förbund av självstyrande kolonier under gemensam flagg."

Detta ryska omdöme kan verkligen sägas slå huvudet på spiken. England har gjort till sin uppgift att grundlägga och organisera nya statssystem, vare sig i form av republikanska federationer eller såsom grupper avmonarkier. Det brittiska väldet är inom alla dessa kretsar helt enkelt en hegemoni, som garanterar fred inåt och utåt genom sin kontroll över den väpnade styrkans användning och sålunda nedbringar den tyvärr nödvändiga militarismen

till ett minimum. Förbindelsen emellan den brittiska kronan och dessa statssystem är av mångfaldigt växlande rättslig art, grundar sig än på kungliga privilegier, än på brittiska eller koloniala parlamentslagar, än på traktater, som i formell avfattning — men också ej i någonting annat — likna våra europeiska folkrättsurkunder. I sista hand är likväl all denna rätt brittisk rätt, vilar på brittiska väldets samhällsåskådning och makt.

Indien utgör ett sådant statssystem för sig självt, till omfånget väl jämförligt med Europa. Dess ännu regerande furstar äro kejsarinnans bundsförvanter, som förpliktat sig att följa hennes utrikespolitik och att styra sina undersåtar efter bästa samvete under hennes kontroll. Men Storbritanniens högsta rättsmyndigheter ha till yttermera visso för några år sedan uttryckligen hävdat, att dessa angloindiska traktater ej få betraktas såsomjuridiskt analoga med sådana fördrag, som enligt vår folkrätt avslutas emellan oberoende makter. Vad skulle de för övrigt vinna, dessa potentater, om deras "suveränitet" befriades från alla villkor och garantier? De, som något känna Indiens stormuppfyllda och intressanta historia, torde någorlunda fatta, huruledes dessa maharadjas och nabober nuförtiden känna sig betydligt tryggare på sina troner, än då de, eller, rättare sagt, deras förfäder i tredje led eller längre uppåt, fordomdags nödgades kämpa på liv död med varandra.

Vilken formell rättsgrund, för att ej här tala om någon annan, kunna transvaalboerna åberopa för sin motspänstighet mot Englands hegemoni?

Den självständighet, som de vilja bruka till hävdande av fullkomligt internationellt oberoende och till uppbyggande av en övermäktig militarism i den södra hemisfären — den ha de fått just på grund av brittiska kronans åt dem beviljade traktater, bland vilka boerfördragen utgöra blott ett par exempel jämte de liknande urkunderna om åtskilliga bastardhorders ("griquas") ochkafferstammars erkännande och självstyrelse. Dessa traktater förutsätta själva ovillkorligen Englands, den organiserande kulturmaktens, hegemoni *(paramountcy)* i Sydafrika, man må för övrigt disputera om blotta ordet "suveränitet" huru som helst. Med vilken rätt göra åttiotusen jägare och herdar anspråk på att få slå under sig ett fruktbart land, så stort som Sverige eller större, och att där få utöva en obetingad härskarmyndighet över inflyttade och infödda? Är England juridiskt eller moraliskt skyldigt att i sin politik rätta sig efter t. ex. tyske kejsarens telegrafiska artigheter till presidenten Krüger såsom till en jämställd statschef?

Det är ej rättsfrågor, som här föreligga, utan maktspörsmål, vilkas lösning är oundgänglig, innan en verklig rätt kan uppstå. Det är ej heller någon "frihetskamp", utan en strid om herraväldet i Sydafrika.

Englands krig med boerna är av samma art som dess hårda fejder i Indien med maratternas och sikhernas konfederationer, som yankees' kamp med söderns slavbaroner.Det är ju möjligt, att England denna gång förlorar, att till och med det brittiska världsväldet störtar samman. Man får då se, om segrarna eller rivalerna äro kompetenta att själva skapa en bättre rättsordning på den ruinbeströdda marken.

DEN BRITTISKA IMPERIALISMENS ELDPROV

För varje dag, som går, blir det alldeles uppenbart, att vi leva i ej blott det världsfamnande fredsarbetets, utan även den växande militarismens tidevarv. Kanske kommer ändå den senare i sista hand den förra bättre till godo, än allt vad de ljuvliga budskapen från varjehanda människovänliga föreningar och parlamentariska eller diplomatiska konferenser hittills visat sig i stånd att uträtta.

Det beror visserligen på, huru militarismen artar sig, och i vilka händer dess övermakt samlas. Hur det än månde gå, är varje värnlös kultur nu, liksom i alla tider, dömd till förfall, så länge barbariet, det inre som det yttre, ej är alldeles utrotat eller avväpnat. Historien har sett alltför mångatriumfer å barbariets vägnar för att kunna bjuda på någon optimistisk betraktelse i det ohämmade, automatiska framåtskridandets namn.

*

Det brittiska världsväldet har ingen tryggare borgen för sitt bestånd än fordom Babels och Assurs, Atens och Roms, Spaniens och Turkiets. Det varar jämnt så länge, som dess målsmän ej sakna vilja och kraft att möta

hotande faror med nödigt motvärn i såväl köttslig som andlig måtto. "Prestigen" är allenast ett vapen bland andra — och ingalunda det starkaste på långt när. Men dess betydelse är måhända aldrig större, än när dess skingring med ens avslöjar verklighetens krav för det folk, som har mod att se dem, sådana de äro, med nykter och fast blick.

Detta världsvälde har från början icke blivit framtrollat genom den aldrig förmörkade "prestigens" bländverk. Det har ingen krigshistoria bakom sig, som i glans kan mäta sig med den franska och ryska eller ens med den gamla spanska och moderna tyska. Det har gått framåt genom nederlag, som gång på gång uppmuntrat siarna att jubla överdess förestående fall, genom grova fältherremisstag, som väckt alla kännares löje. Hela dess utveckling ter sig som en kolossal orättvisa för alla dem, som satt sin lit till härarnas gud. Kan det vara möjligt, att han i längden förblir belåten med de snåla offer, som de brittiska krämarna först i allra sista laget låtit pressa sig att nedlägga på hans altare?

Hur som helst, dessa offer ha dock hittills alltid blivit bragta, när det gällde allvar, och jämnt så mycket som behövdes. Hittills åtminstone har England visat sig mäktigt att ej blott segra, trots alla trångmål och avbräck i militärisk ära, utan även att taga lärdom av den genomgångna nöden och omsätta denna lärdom i politisk handling.

Nu gäller det att i än större omfång förnya samma dubbla erfarenhet. Men prövningens utfall är ovisst — lika ovisst, som det var 1797, då kanalflottans manskap gjorde myteri inför en fientlig marinkoalition och landstigningsplan, eller 1857, då den indiska hären gjorde myteri och kringrände främlingarnas spridda garnisoner. Hur klent beställt var det icke då med denbrittiska prestigen! Men våra dagars afrikander och fenier äro ju hemska nog, och bakom dem lura storspekulanter, som redan äro betänkta på "en ny delning av världen" och kanske drömma om napoleonska lagrar.

England saknar även de stora och ståtliga idéernas prestige. För hundra år sedan ådrog det sig alla frihetsvänners avsky, när det mer hårdnackat än någon annan makt bekämpade den välsignelsebringande franska revolutionen. I våra dagar står det utskämt inför världen såsom misslyckad undertryckare av en liten älskvärd och beundransvärd "nationalitet" — det nya trolldomsord, varmed man fångar hjärtan, liksom fordom med den kosmopolitiska friheten. Nej, vill man se, hur en stormakt lyfter idéernas fana högt — då skall man gå till Frankrike, som ända sedan 1789 haft sitt program i ordning för varje dramatisk aktion, eller till Ryssland, som alltifrån den stora Katarinas koketteri med sin tids filantropi gjort så goda affärer under världsfredens firma, medan det vridit om halsen på den ena nationaliteten efter den andra.

England har däremot alltid varitsynnerligen otympligt i sina försök att rättfärdiga vad det tagit sig till. Det har därmed sällan inhöstat någonting annat än beskyllningar för skrymtaktighet och brutalitet i förening. Å andra sidan väger det bra lätt i vågskålen, att det brittiska väldet i Indien skapat en verklig fred, sådan som Orientens utpinade folk aldrig förut vetat av, att under dess skygd nya exotiska nationaliteter uppblomstrat i tjogtal, att dess egna kolonier vuxit ut till en ring av självstyrda stater med var sin ingalunda föraktliga nationalkänsla. Allt sådant är ju blott frukten av "egoistisk" beräkning eller svaghet.

Den engelska politiken präglas ej heller av den storslagna rätliniga stil, som höves en sannskyldig världsmakt. Det ligger någonting prosaiskt och kontorsmässigt i dess åthävor, i benägenheten att hålla till godo med tillfälliga och halva resultat, i bristen på full logisk konsekvens, i blandningen av envishet och eftergifter. Det måste väl bara vara ett slumpens verk, att en så tarvlig imperialism kunnat trassla sig igenom två sådana kriser som 1837 års franska Kanadauppror, den koloniala parlamentarismens ochnationalitetslikställighetens födslovånda, och 1857 års indiska resning, som ledde till den kejserliga absolutismens egendomliga organisation i kraft av parlamentarisk fullmakt.

Nu befinner sig denna imperialism i sin tredje kris, som lätt kan förvandlas till den svåraste och ödesdigraste av alla. Dess innebörd är utan tvivel djupare än den skenbart påtagliga jämförelsen med nordamerikanska revolutionen kan ge vid handen.

*

Denna kris har behövt ett helt århundrade för att mogna till utbrott. Den brittiska makten har icke kommit till Sydafrika för att där erövra ett lydrike. Därom drömde ingen, när dess flotta ockuperade Kap såsom ett afrikanskt Gibraltar, för att ej sjövägen till Indien skulle behärskas av franska korsarer, sedan Holland uppsvulgits av det franska revolutionsgapet.

Besittningen blev folkrättsligen definitiv, ej med erövringens rätt, utan genom en mycket ordentlig, men tillika mycket förvecklad affärstransaktion (vari för övrigt även Sverige var på ett underligt sätt inblandat). Iköpeavtalet ingick bland annat Englands bistånd till den nederländsk-belgiska unionens upprättande, även förmedelst omkostnader till dess organisation. Att de knappt 30,000 (1814) holländare vid Kap, som delvis för ej längesedan rest sig mot moderlandets kolonialstyrelse, icke tillfrågades om sitt samtycke, det överensstämde ju fullkomligt med tidens folkrätt och torde näppeligen annars kunna brännmärkas som orättfärdigt. De voro ju blott skyddslingar under Kapfästet, som visst icke hade dem att tacka för sin tillvaro. Och de kunde knappast, även jämte sina hottentotter och negerslavar, betros med ansvaret för dess hävdande mot främmande sjömakter.

Sedan dess har visserligen Kap, utan att mista sin gamla betydelse, blivit utgångspunkten för en europeisk kolonisation uppåt den länge så gott som okända kontinenten. Brittiska emigranter ha i flera generationer och i stor mängd kommit dit under sitt hemlands flagga. Varför skola de gälla som främlingar mer än holländarnas ättlingar? Varför skall t. ex. Transvaal betraktas som presidenten Krügers patenterade"fädernesland", då han är född inom Kapkolonien och såsom brittisk undersåte? Han har själv en gång på 1850-talet högtidligen protesterat mot vissa boerbröders förmätenhet att tillskansa sig övermakten i Transvaal, blott därför att de kommit dit några år tidigare än han och hans parti.

Sydafrika behöver nog ej sättas under hans förmynderskap för att få en anständig styrelse och statsordning. För nationalistiska svärmare kan det synas tillbörligt och fängslande, om kartan där nere färgas med någon annan kulör än den enformiga röda. Men det blir allt omväxling ändå, och varje politisk ockupation under sådana villkor rättfärdigas blott i mån av sin förmåga att fylla sitt värv.

England har steg för steg, i det hela motsträvigt och under mycken tvekan hit och dit, fått lov att utbreda sitt herradöme för att något så när stävja blodsutgjutelse och självsvåld, negerförtryck och kolonialfasoner i sextonhundratalets stil. Till sist har det råkat in i en konflikt, som visst icke gäller kolonial självstyrelse och nationaliteternas fria utveckling. De problemen äro för länge sedan avgjorda, vad det brittiska väldetvidkommer — såframt man ej till nationell frihet räknar makten att undertrycka andras nationalitet.

Den sortens nationalism är visserligen en anakronism, som England ej vill kännas vid, så långt dess arm räcker. Och att detta dess beslut ej är allenast fåfängligt tal, det bevisas kanske bäst därav, att det försonade och lojala Kanada under en fransk ledande minister i denna stund sänder frivillig hjälp till världsväldets försvar. Kanadas franska ombud i Paris har likaledes nyligen inför sina språkförvanter framhållit nationaliteternas fulla jämbördighet under drottning Victorias spira.

Det går sannerligen ingen nöd heller på det holländska tungomålet och den holländska folkandan i Sydafrika. Den nu hotande faran är av helt annan art.

Englands överhöghet eller medlarskap inom sitt statssystem betingas av fredens hävdande genom en begränsad krigsmakt eller, rättare sagt, poliskår under uteslutande dess egen kontroll. Duger icke denna poliskår, då inträder åter det gamla bekanta kriget av alla mot alla. Hittills har det gått branog, ty de stridslystnas militära teknik har varit lika förkonstlad som deras nationella instinkter. Men nu möter England oförvarandes och för första gången inom sitt eget maktområde den kontinentala militarismen under genomskinlig förklädnad, om också ännu blott i fragmentariska ansatser.

Det har ändå räckt till att framkalla en av dessa överraskningar, som tränga folken in på förut oprövade vägar. Så mycket är redan ådagalagt, att Englands traditionella härväsen har fått sin dom. Bismarck lär ha spått i sitt skarpsinne, att själva det brittiska världsväldet skulle stranda på Sydafrikas klippor — förmodligen i följd av den

militära prestigens jämmerliga förfall. Det återstår att bevittna, men om så sker då timar det ej utan dryg skuld å deras sida, som haft att bära det stolta ansvaret, från den lägsta till den högsta.

Därmed är det likväl ej sagt, att skulden skall efterletas just på det hållet, dit dagens meningar eller fördomar peka. Än mindre betyder den rättvisa hemsökelsen ovillkorligen en seger för någon bättre sak.

*

Vem betalar med sin person i nödfall för den brittiska imperialismen med alla dess härligheter?

Det är gentlemannen-officeren, och fattiglappen-soldaten, den av förtjänsten tämligen oberoende arbetsledaren, som ej vill slita ut sig på yrkets vardagsknåp, och kontraktsarbetaren, som ej vill ansträngas utöver yrkets hävdvunna dagsverken och handgrepp. Båda äro så tappra och viga som man kan begära. De utgöra ingen simpel soldatesk, utan en respektabel ordningsmakt, som är fullt vuxen att med kallblodighet och eftertryck hålla uppviglade folkhopar i styr och kväsa större eller mindre rövarband.

För sådant arbete är den engelska medelklassen villig och van att liberalt betala vad det kostar. Affärsmannen aktar även detta arbete liksom allt annat hederligt och nödvändigt förvärv. Han aktar det så mycket mer, som det gäller en insats av liv och lemmar under kontroll av män ur landets bästa familjer. Han har till och med ingenting emot att själv gripa till vapen, om det är alldeles oundvikligt. Varje försök att i London 1848 ställa till ett kontinentaltrevolutionsspektakel kvävdes i brodden av hundratusen frivilliga poliskonstaplar, som anmälde sig till extra tjänstgöring inom ett par dagar. Och när Napoleon utrustade sin landstigningsflotta, växte milisen till nära en halv million. Det är ej personligt mod, som saknas, och den allmänna värnplikten, med särskild förpliktelse just för de välbärgades uppbåd, utgör intill denna dag ett stående förbehåll i alla lagar om härens rekrytering genom värvning. Är England ett modernt Kartago, så är det, lika litet som det forntida, byggt på de förmögna klassernas grundsatsenliga befrielse från plikterna till fäderneslandets försvar.

Men frågan är, om Englands medelklass och industriarbetare i tid skola inse, att deras ekonomiska välstånd, som oupplösligen sammanhänga med det brittiska väldets bestånd, förpliktar dem att underkasta sig en härordning, som uppfostrar ej blott landets vapenföra ungdom, utan även dess militäriske lärare till förmåga att möta en modernt organiserad krigsmakt. Det är en fråga, om demokratien är mäktig av den politiska kultur, som kräver besvär i stället för idelrättigheter. De sociala villkoren äro utan tvivel för handen, ty England söndras icke nu, såsom för hundra eller endast femtio år sedan, av klasshat och samhällsfientliga svärmerier.

Den sydafrikanska krisens tidigare utveckling har visserligen röjt, att främmande stämplingar kunna begagna sig av de engelska partiernas tävlan, liksom fordom Jugurtha länge ostraffat gäckades med Roms magnatkotterier. Men England lider ej av en korruption, som endast kan tyglas av en diktator. Och en smula självkritik skulle ej skada de tyska läromästare, som förr beskärmat sig över Gladstones vacklande diplomati, äventyrliga partikombinationer och sangviniska statssocialism, men nu sia om Storbritanniens förvandling antingen till ett vanmäktigt Holland utan kolonier eller till en militärstat med inskränkt folkfrihet och försvagad ekonomisk konkurrenskraft. Ett folk, som icke sätter "prestigen" framför de oundgängliga statsbehoven, förstår nog också att begränsa sina reformer efter sina krafter utan avundsam överspänning eller räddhågad självunderskattning.

AFRIKANSKA FRAMTIDSUTSIKTER

"Ett litet folks kamp emot en stormakt" måste ju, abstrakt taget, under alla omständigheter hälsas som ett upplyftande skådespel. Det är nog, att det är "litet" och alltså naturligtvis oskyldigt, för att andra små skola kunna känna sina hjärtan klappa för dess sak i takt med somliga storas, som avundas sin like. Och sällar sig därtill en halv kontinents "frigörelse" från ett världsvälde, då har man knappt lov att längre tvivla på upprorets rättighet.

Tyvärr har vårt århundrade förut sett ett annat dylikt drama, som lyktat med fiasko mitt i den skenbara triumfen. Våra farföräldrar, som jublade med Bolivar-"befriaren" och hans hjältebröder, fingo snart uppleva de många sydamerikanska republikernasanarki, vars enformiga skiften alltjämt halka förbi utan förståndig innebörd under

så stor liknöjdhet å vår europeiska samtids sida.

*

De, som trott på legenden om det lilla fridsamma boerfolket och dess anspråkslösa liv i ödemarken, böra väl vid det här laget ha fått sina ögon öppna för de verkligen karakteristiska förtjänster, som utmärka dessa "Afrikas kosacker", såsom deras ryske beundrare icke utan skäl kalla dem. Ingen idyll kan förklara en sådan scenförändring, som nu överraskar de godtrogna. Vad vi tydligare än någonting annat skåda genom telegrammens dimmiga synglas, det är en organiserad och sedan länge fullt stridsberedd härsmakt, såsom sådan all heder värd, men sannerligen ej framtrollad ur en från plogen utkommenderad bondemilis "till försvar för hus och hem, hustru och barn".

Den politiska romantiken är i detta fall, liksom vanligt, fullständigt på villospår. Och de sparsamhetsivrande milisvännerna ha ingen uppbyggelse att hämta av detta föredöme.Boerna kunna närmast, om man prompt vill betona deras nationalitet, betraktas såsom det germanska motstycket till Sydamerikas spansktalande gauchos. Båda äro européer av mer eller mindre blandad ras, som i sin avsöndring nedsjunkit till ett halvnomadiskt levnadssätt och vämjas vid jordbrukarens mödor i sitt anletes svett. Boerna, liksom gauchos, ha genom äventyrliga friluftsbragder blivit härdade till ett förträffligt råämne, varav en militärdespotism med växlande "pronunciamientos" kan skapas i ett omoget kolonialsamhälle.

Spänningen emellan dem och den bofasta, näringsidkande befolkningen i Sydafrika, även av deras egen lingvistiska "nationalitet", har redan upprepade gånger framträtt i ganska akuta former, liksom emellan Buenos Aires och dess "federerade" herdestater. Det behövs blott en gemensam "frigörelse från det engelska förtrycket", för att den djupgående sociala motsatsen skall göra sig gällande i all sin glans — såframt ej ett kejserligt tyskt "protektorat" tar polisen om hand på sitt eget beprövade vis.

Ett krigiskt nomadelement, som självtstretar emot det fredliga förvärvslivet, men ändå vill inhösta dess frukter i främmande ägo, måste alltid förbliva en explosiv ballast i en späd republik. Det är därför sannolikare, att "afrikandernas" hägrande Förenta stater bleve ett slags "nedertyskt" eller holländskt Argentina än en ny upplaga av det nordamerikanska originalet. Boerrepublikernas korta hävder formligen vimla av inbördes fejder emellan improviserade hövdingar med var sina separatistiska småföljen. Hittills ha sådana kriser blivit dämpade antingen genom engelsmännens mellankomst eller genom samfälld "frihetskamp" emot dessa besvärliga överherrar. Men de förvärvade vanorna hänga nog i, även om rivaliteten överflyttas på en självständig och bredare skådebana med mera frestande segerpris.

Boerrepublikerna ha redan frambragt ett och annat exemplar av en egendomligt realistisk framtidstyp. Presidenten Krüger t. ex. erinrar på det hela mindre om Washington än om den energiske Rosas, vars mer än tjuguåriga diktatur vid La Plata på sin tid också var världsberyktad. Man förstår ochuppskattar den ärevördige mannen något bättre, om man, utan att fästa för stort avseende vid gemytliga tyska intervjuer och hans egna fromma ordasätt, bland annat besinnar, huruledes han i yngre dagar företog en anteciperad och likaledes med kapitulation avslutad "Jameson-raid" in i Oranjefristaten för att störta dess regering (1857) och några år förut som "fältkornett" var med om Livingstones och hans svarta skyddslingars plundring i Bechuanaland. Med dessa små levnadsdrag stämmer fullkomligt hans genmäle till en deputation av "uitlanders", som begärde någon avprutning i sina pålagor: "Det är vi, som ha kanonerna, icke I."

*

Kafferproblemet kommer till för att ytterligare förmörka det "afrikandiska" frihetshoroskopet. Det undanskjutes knappast på samma väg som i Amerika genom bortträngande i de anglosaxiska kolonierna och amalgamering i de spanska. Den svarta rasen har för övrigt även där visat sig svårhanterligare än den röda.

Med negrer och deras missionärer haboerna alltid levat på mycket spänd fot. "Hams söner" äro dömda till evig och timlig förtappelse enligt de gudfruktiga predestinariernas gammaltestamentliga tro, som så märkvärdigt bekräftas av missionsfientliga naturforskare och den moderna raslärans kolonialpolitiska apostlar. Från alla dessa

synpunkter måste den engelska filantropismen te sig som svaghet, skrymteri och fördomsfullhet. Den strängaste förkastelsedom måste uttalas över de missgrepp och vacklande åtgärder, till vilka den engelska politiken utan tvivel emellanåt gjort sig skyldig under fullföljandet av sin svåra uppgift att skydda de svarta vildarna mot de vita och båda mot inbördes upprivande övervåld.

Sålunda legitimeras till fullo den av Guds ord och vetenskapen helgade "kampen om tillvaron" med dess lättfattliga lösning av det mörkaste Afrikas gåtor.

De frejdade boervandringarna, dessa "treks", som skänkt den germanska sentimentaliteten så rikt stoff till antiengelska betraktelser och barnböcker, äro i själva verket de flyende slavhållarnas protester mot emancipationen och nödtvånget till egetarbete. Boernas hjältesaga består i en tävlan om husbondeväldet över de svarta arbetshjonen och deras kreatur med zulus, metabeles och basutos, som länge ej mindre lyckligt än de själva hävdat sitt "oberoende" av den framträngande kulturen.

Alla dessa kraftfulla barbarhorder, både vita och svarta, ha var i sin mån strävat att göra Sydafrika till en ofantlig krigsteater. De engelska annekteringarna och pacifikationsförsöken ha följt dem i spåren såsom yttringar av kulturvärldens gränsförsvar och inneboende expansionsdrift. Alltsammans är en maktstrid, som lämnar mycket litet rum för juridiska klyftigheter. Men för så vitt som en rättsordning någonsin skall kunna stadgas i dessa kristenhetens utkanter, så gäller det, huruvida denna skall grundas på den primitiva erövringsockupationen allenast eller från början uppbyggas på det av den humaniserade och humaniserande makten värnade odlingsarbetet.

Den engelska efterhängsenheten har nödgat boerna att offentligen avsäga sig all gemenskap med slaveriet. Men de ha tagit skadan igen förmedelst vackra undflykterom anställning av "lärlingar" och genom isoleringsåtgärder, som tillåtit dem att utan kontroll bedriva sina människojakter. Sina åskådningar om de svartas kristliga broderskap ha de åtminstone känt sig oförhindrade att förkunna i den ed, som föreskrevs av deras första grundlag (1837), att aldrig ha någon förbindelse med Londons missionssällskap. På samma gång stadgas, att "ingen färgad person skall åtnjuta likställighet med de vita, varken i stat eller i kyrka". Liknande bestämmelser infördes även i Oranjefristatens och Transvaals grundlagar. Man kan då tänka sig, vilken skandal det väckt, att Kapparlamentets röstbestämmelser gälla lika för alla, utan avseende på ras eller kulör, för övrigt under förbehåll av en både intellektuell och ekonomisk census. Presidenten Steijn har också i sin upprorsproklamation till Kapafrikanerna inskärpt den förnedring, vari de smäkta, enär "hottentotter kunna sitta bredvid dem i parlamentet".

Boerna, såsom det "utvalda folket", ha städse yrkat på sin gudomliga fullmakt att taga sitt "Kanaan" i besittning med vapenmakt, att utvidga dess råmärken, attutestänga eller exploatera infödingar och invandrare efter behag. Ännu efter konventionerna av 1881 och 1884, som fastställde Transvaals gränser i sammanhang med dess autonomi, ha de gång på gång förnyat sina "treks" efter gammalt maner åt olika väderstreck, plundrat och sålt negrer trots alla upprepade förpliktelser till avhållsamhet från dylika sedvänjor. De dåd, som boer och kaffrer förövat emot varandra, bära å ömse sidor en äkta afrikansk prägel. Numera presidenten Krüger hjälpte verksamt till, då, enligt hans företrädare Pretorius' utsago, ett par tusen kaffrer instängdes och utsvältes i en bergshåla (1854), till hämnd på en kraal-hövding, som låtit flå en boerkommendant levande och gjort sig en kappa av hans hud. På sjuttiotalet mördades kvinnor och barn av boerna (under anförarskap av, bland andra, en f. d. preussisk officer vid namn Schlickmann) i kriget mot den kafferstam, vars segrar ändå till sist tvungo ett parti bland dem, lett just av Krüger, att agitera för hjälp och annexion av England. Ännu för några år sedan överbevisades general Cronje jämte några andra tappra herrar,inför domstolen i Pretoria, om att ha misshandlat änkan efter samma stams hövding och hennes verkliga eller förmenta rådgivare. Detta hindrade dock ej, att samma personer av regeringen kort efteråt utnämndes att "företaga undersökningar" inom de förföljdas område, och att folkrådet fattade beslut om inskränkningar i infödingarnas rätt att anföra klagomål emot vederbörande.

Sådana prejudikat kunna ge någon föreställning om den lott, som väntar Afrika och dess urbefolkning under ett segrande och fullt "suveränt" boervälde. Med Englands prestige skingras nog också inflytandet av dess sjukliga negersympatier, som föga delas av tyskar och fransmän, holländare och belgier på höjden av vår tids bildning.

Boerna ha då skäl att hoppas på fritt spelrum för sina ärorika "treks" ända upp till Kongo och Zambeze.

Hur pass gynnsamma sådana bragder kunna bli för en europeisk statsbildning och dess sammanhållning, är en annan fråga. Men för det tjugonde århundradet bleve det en sällsam överraskning att få bevittna troende germaners kamp med araberna omslaveriets föryngring. Den kalvinistiska fatalismen lämpar sig lika bra som den islamitiska för ett slikt fromhetsverk.

*

Emellertid kan en bättre uppfostran till stridbarhet knappast tänkas för ett litet kärnfriskt folk. Vilken storslagen "milis" skulle icke vi svenskar kunna uppställa, om vi hade en motsvarande mängd kaffrer att ömsom jaga i skallgång och ömsom tvinga till att grava i marken för vår räkning, medan vi finge fördriva vår lediga tid med att sikta till måls och valla kreatur i ett härligt bergsklimat! Utan dessa tillbehör är det förmodligen föga värt för oss att efterapa boernas ypperliga härordning.

Deras krigskonst är också i sina grunddrag en sannskyldig afrikansk produkt. Det är endast den vane och försiktige jägaren, som utan taktiska förstudier är i stånd att välja den kända terrängens säkraste betäckningar och uppsöka de minst besvärliga genvägarna, de mest undangömda bakhållen. Och i de oupphörliga kafferkrigen ha boerna lärt sig att locka den framstormande fienden inomskotthåll för ett härjande sidoangrepp, att mota honom bakom en skyddande vagnborg och kringränna hans egna kraaler med slugt framskjutna vaktposter på omliggande höjder. Om därtill adderas en intim bekantskap med det egna geväret, en av ingen bokläsning eller petig handaslöjd fördärvad synskärpa och en uppövad förmåga att bedöma avstånden i Sydafrikas klara luft — då blir det knappast längre ett underverk för någon iakttagare utom den store Krügers trollkrets, att "Gud styr boernas kulor" rätt in i de överrumplade vildeskarornas eller paradbataljonernas led.

Det är ett stridssätt av lika nykter och kärv realism som det motsvarande samfundslivet. Med lycklig okunnighet om den europeiska folkrättens pedanterier förenas en kallblodig ringaktning av personliga hjältedater. Boerkrigaren vågar ej livet i onödan, utan smyger sig helst fram i lä för fiendens vapen, och han försmår ej att flykta för övermakten från det ena försåtet till det andra.

Han har likväl ingenting emot, att ädelmodiga hjälpare kläda skott för honom påöppna slagfältet, medan han själv lägger sig till reds att med sin bössa oförmodat hälsa fienden, som rusar på över deras lik. Så gick det vid Elandslaagte för tyskarna, som kämpade för sin broderstam och den fosterländska världsmakten, vid Magersfontein för skandinaverna, som antagligen gått ut att slåss för den älskade folkfriheten i allmänhet. De ha intet att beklaga sig över, om boerna le i sitt skägg åt de ogudaktiga främlingarnas fantasterier. Ty kriget är ingen ridderlig sport, utan knepet att ta hem det mesta och bästa jaktbytet med minsta möjliga blodspillan för sig själv, hur det än månde gå för de andra. Så tycks åtminstone vår hederlige och praktiske boer resonera. Och vem törs straffa honom för det?

Han är emellertid mottaglig för nya lärdomar inom sitt fack. Även här besannas den gamla historiska lagen, att den högre kulturen värvar sina första uppriktiga proselyter genom den militärtekniska propagandan. Europas nyaste gevärskonstruktioner ha övertygat mångdubbelt flera negrer än evangelii predikan. Och boerna, som i det längsta ratat vår fredliga industri som denledes påfund, ha med fröjd anammat tyska och franska kanoner för att trygga och utvidga det Gudsrike, som de upprättat omkring sitt nya Jerusalem i guldlandet. De ha även fördomsfritt och läraktigt välkomnat det gamla germanska moderlandets taktiska, strategiska och fortifikatoriska missionärer, som synbarligen förstått att höja deras nationella krigskonst till en mer modern ståndpunkt, med bevarande av dess lokala stil och nationella grundvalar. Vi varsna frukterna i åtskilliga kombinerade manövrer, som tyska kännare karakterisera såsom "genialiska", i lyckade experimenter med brosprängningar, förskansningar och löpgravar — allt nyheter för de förbluffade britterna, som knappt känna igen sina forna vedersakare.

Behövs något bättre vittnesbörd om en gedigen, men reformatorisk konservatism, om ett "sansat framåtskridande", som ju också redan har fått sin välförtjänta belöning och kanske får mer än så framdeles?

Skada blott, att den renodlade militäriska kulturen så lätt kan förvandlas till det präktigaste bollverk för det i allt annat mest förstockade barbari.

SVARTA SMÅFOLK

Det lilla storslagna boerfolket har varit lyckligt nog att finna svärmiska beundrare i Europa, som alldeles glömt bort eller aldrig haft reda på, att Sydafrika ordentligen vimlar av andra intressanta småfolk.

Visserligen äro dessa småfolk mer eller mindre svartaktiga. De ha också ganska besynnerliga namn, som äro svåra att komma ihåg och icke lämpa sig för etymologiskt-romantiska jämförelser med våra germanska urfäder. Det låter därför onekligen cyniskt, om man vågar ställa dessa negrer i jämbredd med en så förnäm och präktig ras som "de holländska frihetskämparnas och de franska hugenotternas ättlingar". Den sannskyldiga nationalismen kräver nämligen stor respekt för den fina börden och är själv nära befryndad med den gamla adelsläran, utgör, så att säga, dess översättning frånprivatfördomarnas munart till den politiska vetenskapens tungomål.

Boerna ha även ett annat krav på den moderna upplysningens sympatier. De ha alltid, ehuru högst gudfruktiga för egen räkning, visat sig mycket avböjande mot missionärerna och deras verksamhet. Men det är just missionärerna, som tagit de svarta afrikanerna om händer och i flera fall till och med lagt grunden till deras nyaste nationalitetsutveckling. Och den engelska politiken har i detta avseende rönt starkt inflytande av missionsintresset såväl i kolonierna som i moderlandet. Allt dylikt är för boerna en styggelse. För så vitt som de svarta överhuvud skola eller få kristnas, så är det allra viktigaste, enligt boertron, att de få lära sig hustavlan och obetingad underdånighet under sina husbönder. Att rentav viga negrer till präster, såsom den högfärdiga anglikanska kyrkan har för sed, det förefaller en äkta boerpastor som en neslig och grym kränkning av hans egen mänskliga och teologiska värdighet.

Emellertid ha boerna ej kunnat hindra, att en hel mängd svarta småfolk medmissionärernas och de engelska myndigheternas tillhjälp organiserat sig till lagbundna och självstyrande stater bredvid de stolta republikanerna på Sydafrikas högslätter. Dessa negersamhällen ha till och med inlåtit sig på en rätt framgångsrik kulturtävlan med vederbörande i Pretoria och Bloemfontein, som dock oupphörligt mot dem sökt spela rollen av väldiga stormakter. Det är ej minst denna förargelse, som givit sig luft i det nu tilländagående boerkriget.

*

Det är ej heller omöjligt, att detta krigs största betydelse för Sydafrika kommer att visa sig i dess inverkan på de svarta folkens ställning till européerna och deras kultur. I vårt beskedliga Sverige har man icke försport mycket om den saken. De sparsamma underrättelser, som framsipprat till oss, ha mestadels kommit ifrån de tyska telegrambyråerna och tidningarna, som åter från sina egna synpunkter gallrat och ur egen fatabur tillökat den engelska pressens nyhetsförråd. Dessutom ha vi från början blivit så inpyrda med det nobla och högtravandeboertyskeriet, att de stackars svartingarna än mer fördunklats för våra blickar.

De ha dock själva noga följt med vad som tilldragit sig omking och ibland dem under vapnens dån. De ha mycket väl vetat vad som stått på spel även för dem själva. De älska naturligtvis ingalunda boerna, vilkas seger otvivelaktigt för dem skulle ha betytt slaveriets återupplivande under en eller annan gudsnådlig omskrivning.

De ha likväl ej fått själva deltaga i kriget utom till omedelbart självförsvar, såsom vid boernas invasion i Bechuanaland och vid bevakandet av gränsen till Basutoland. Engelsmännen ha varit mycket noga med att göra kriget till en uteslutande "vit" affär. De ha till och med gått så långt i denna sin omsorg, att de underlåtit att till Sydafrika kommendera sina ypperliga indiska regementen av infödda ryttare och bergklättrare. Dessa skulle ha lämpat sig förträffligt för både terrängen och klimatet, liksom de också äro vana vid stridsmetoder, som likna den berömda boertaktiken. Men eftersom de äro, om icke svarta, åtminstone "kulörta", så har England icke genom deras användning velatge något slags skenbart prejudikat för negrernas inblandning i fejden.

Boerna ha visst icke haft så pedantiska skrupler. De ha icke blott tvungit sina egna underdåniga kaffrer att gräva

de utmärkta skansgropar, varom vi förnummit så vackra lovord. De försökte i början av kriget, ehuru förgäves, att blåsa upp en resning mot Englands överhöghet i Basutoland, att hetsa vissa stamhövdingar emot de andra. Det lyckades dem åtminstone att anstifta ett blodigt inbördeskrig i Swaziland, som den liberala engelska regeringen ännu 1894 varit nog medgörlig att ställa under Transvaals "protektorat" trots infödingarnas protester. Boerna fruktade nu, att det jäsande missnöjet med deras patriarkaliska regemente skulle utbryta i ett uppror bakom deras rygg, när de själva anträdde sitt erövringståg in i Natal. Den faran avledde de på nyss antydda fintliga sätt. Hur det står till i det olyckliga Swaziland, det få vi väl först veta, när lörd Roberts' trupper hunnit fullborda dess ockupation och fånga eller utdriva boernas sista "fältkornetter", som där huserat som riktiga feodalherrar.

*De stammar, som vid krigets utbrott lydde under brittiska kronan, ha ådagalagt en förvånande självbehärskning, det bästa vittnesbördet därom, att de äro på god väg till en bättre och högre kultur. Men tillika ha de öppet, även under mycket prövande omständigheter, ådagalagt, åt vilket håll deras sympatier hela tiden lutat.

Medan ännu det av boerna anstiftade upproret rasade i östra Kaplandet, höllo de kristna kaffrerna offentliga möten under sina infödda predikanters ledning och insände trohetsadresser till sin "höga och älskade moder" i London. I denna landsända utgives även av kaffrerna en tidning på deras eget språk, och dess uttalanden ha genom sin lojalitet högst fördelaktigt skilt sig från den holländska pressen inom kolonien.

Barolongerna omkring Mafeking, som är deras egentliga huvudort, räddades 1884 av missionären Mackenzie och sir Charles Warren undan den traktatbrytande herr Krügers friskaror. Några månader förut hade i det bekanta Londonfördraget Transvaals gränser blivit fastställda. Icke förty ställde boerna till just sådana "raider", somföreföllo dem så vederstyggliga under doktor Jamesons befäl. Försöket avvisades dock av en engelsk undsättningstrupp, varefter en engelsk kolonistad anlades i Mafeking bredvid barolongernas by och till deras fortfarande skydd. Nu ha de tappert delat belägringens vedermödor och ära med Baden-Powell och hans volontärer. Efteråt har vid en krigarfest i den befriade staden ett ståtligt tacksägelsediplom å lord Roberts' vägnar blivit överlämnat till deras hövding, som lovat bevara det såsom ett dyrbart minne för sitt folk till evärdeliga tider.

I norra Bechuanaland regerar den kristne kung Khama, en av Sydafrikas mest betydande personligheter, över bamangwatofolket, som England upprepade gånger tagit i försvar mot både boer och matabeler. Han har i många år med ovanlig kraft och insikt jämte sina rådgivare arbetat för sina undersåtars uppfostran, infört och upprätthållit kloka och stränga nykterhetslagar. Engelska regeringen har på allt sätt understött dessa hans bemödanden, och han har tillvunnit sig stort anseende bland alla européer, som haft att göra med honom. Han harpersonligen i London ej blott med framgång anfört klagomål över boernas slavjakter, utan även av mr Chamberlain utverkat åt sitt folk en fördelaktig gränsreglering emot Cecil Rhodes' övermäktiga privilegierade kompani. Denne hövding har nu, villigt understödd av sitt folk, hjälpt till att proviantera Mafeking och att stänga vägen in i Rhodesia för boernas väpnade följen.

Basutomännen skyddades för några årtionden sedan av England emot Oranjefristatens nästan fullbordade erövringsplaner. De hade, oaktat franska protestantiska missionärer länge verkat ibland dem, åter nästan förvildats under de förtvivlade fejderna med boerna, som, där de kommo åt, drevo deras missionärer i landsflykt. De engelska myndigheterna sågo sig tvungna att med våld avväpna det hämndlystna basutofolket, som oupphörligt ruvade på att bryta den under Kapguvernörens medling ingångna uppgörelsen med boerstaten. Men under de tjugu år, som förflutit efter denna avväpning, ha dessa f. d. vildar utvecklat sig till Sydafrikas förnämsta veteodlare och hästuppfödare. De betraktas såsom det mest framskridnainfödingsfolket, och resande, som bevittnat deras offentliga överläggningar, ha ofta berömt deras klokhet och förmåga att uttrycka sig. De leva under en fri och utvecklad stamförfattning, ett slags republikansk konfederation av aristokratisk art, som övervakas av en engelsk resident med några hundra polissoldater. De ha nu, sedan de åter blivit betrodda med vapen, på mönstergillt sätt och utan att tillåta sig något självsvåld värnat sitt lands neutralitet, medan de från sina berg med spänd uppmärksamhet bevittnat striderna omkring Wepener, Ladybrand och Caledonfloden.

BOERKRIGETS ÄNDALYKT

Efter allt att döma torde nu det långvariga kriget i Sydafrika få anses i det närmaste avslutat såsom sådant. Vad som återstår är ej längre krig, utan de intagna områdenas pacificering, ett arbete, som också kan kräva sin tid, några månader eller till och med år, men är mera en polisens än den högre strategiens affär.

Människovännerna kunna vara fullt lugna för, att de stränga åtgärder, som de engelska vederbörande måhända nödgas vidtaga, ej skola urarta till något slags tyranni i Muravievs eller Haynaus stil. Sydafrika kommer ej att behandlas som Ungern efter 1849 eller Litauen efter 1863, ej ens som Nordslesvig efter 1864 eller Elsass efter 1871 eller Finland efter 1809, för att ej tala om 1899. Den sortens kraftpolitik äro de brittiska statsmännen och fältherrarna fortfarande fullt villiga att överlåta åt sina finkänsliga ochfrihetssvärmande rivaler på fastlandet. Lord Roberts' "belägringstillstånd" skulle av en rysk liberal och kanske av mången tysk socialist hälsas välkommet såsom ett ljuvligt avbrott i det fosterländska vardagstvånget. Mot åsikter och ord föres ingen ängslig polisfejd under brittisk flagg. Mitt under brinnande krig har "afrikandernas" press i själva Kapstaden ostraffat fått håna generalernas missgrepp, hävda de fientliga republikernas oantastlighet och urskulda, ja, nästan uppmuntra koloniens rebeller som varma patrioter.

Men utan tvivel är vedergällningens stund inne för dem, som lättsinnigt brutit freden. Man vet redan ungefär vad som kommer att drabba dem. De väpnade upprorsmännen i Kap och Natal lära mista sin rösträtt under fem års tid. De förvandlas alltså till "uitlanders" för jämnt så lång väntetid, som före kriget av Chamberlain ansågs skälig för de frivilliga invandrarna i Transvaal. Ett lindrigare straff för högförräderi torde vara svårt att uppleta i hävdaböckerna. Ha de utöver sitt trohetsbrott mot kronan gjort sig skyldiga till kränkningar av sina lojalamedborgares liv och egendom, måste de naturligtvis stå till svars därför och giva skadestånd. Uppträda de besegrade republikernas krigare ånyo i fält efter avlagd "neutralitetsed", d. v. s. bryta de sitt hedersord såsom lösgivna krigsfångar, så utsätta de sig för att behandlas efter strängare krigsbruk. De gårdar, där krigare gömma sig för att skjuta från bakhåll eller utspeja lämpliga tillfällen till järnvägsattentat, förstöras efter föregången offentlig varning. Sådana avskräckningsmedel, som tyskarna 1870 använde för att förekomma järnvägsattentat, ha engelsmännen likväl icke tillgripit.

Det säges även, att de skingrade boerkrigarna, sedan deras sista fälthär dukat under, komma att uppfordras att nedlägga vapnen inom utsatt tid vid äventyr att eljest behandlas som rebeller. En sådan åtgärd skulle ingalunda strida mot folkrätten. Krig kan endast föras av något slags regering, rättslig eller blott faktisk. Kriget är förbi, när regeringen avdunstat, även om några lösa skaror envisas att fortsätta kampen.

Alltjämt deklameras det väldeligen emot den engelska hänsynslösheten. Men hurskulle väl en kontinental militärmakt ha förfarit emot en sådan här som boernas? För att ej tala om fransmännens framfart i Tonkin och på Madagaskar, om ryssarnas bragder i Turkestan och nu senast i Mandschuriet, behöver man blott erinra sig de tyska metoderna emot franctirörerna i 1870 års krig. Boerna ha från början aldrig varit någonting annat än franctirörer i strängt militärisk mening. De ha varit ömsom soldater, ömsom fredliga medborgare, och de ha dragit stor fördel i kriget av allehanda skyddande förklädnader. De ha icke burit uniformer, utom då de klätt ut sig i tagna engelska khakidräkter — en ohygglig förbrytelse i varje äkta officers ögon. Man kan lätt tänka sig, att en tysk fältmarskalk skulle ha låtit arkebusera hela hopar av dylika patrioter, tagna på bar gärning, icke blott en löjtnant av främmande nationalitet, som genom en offentlig rättegång med försvarsadvokat och allting blivit överbevisad om delaktighet i en lönnmordsplan trots givet hedersord.

*

Är det ej bedrövligt, att ett litet folk och två småstater förlorat sin politiska självständighet? Visserligen, ty allt levande, som går under, må såtillvida räkna på medkänsla. Men den lärdom, som kan hämtas av sådana historiska tilldragelser, är mera värd än varje ofruktbar sympati.

Det föres så mycket vekligt och onyttigt tal om småfolkens klena utsikter i våra dagar, om deras obetingade rätt i

alla väder, liksom vore litenhet och oskuld lika förknippade i staternas liv som i barnkammaren. Därmed må nu förhålla sig hur som helst, men i alla händelser äro förkelade småstater icke älskvärdare än bortskämda barnungar. Det kan ej heller vara mycket hedersamt ens för ett litet folk att få räkna på oantastlighet, vilka spratt det än månde tillåta sig.

Både små och stora folk ha alla skäl i världen att erinra sig sitt politiska ansvar, ej blott mot sig själva, utan även mot andra. Om de förra därvid tänka litet mer på sin större risk, så är det också ett sätt att draga gagn av en svagare ställning. Det är icke detsamma som feghet, utan tvärtom ägnat attalstra en manligare folkanda än det otyglade trotset på egna anspråk kan skänka.

Men olyckligtvis händer det ofta nog, att just de minsta folken äro mest fallna för lysande äventyr. Deras synkrets blir lätt för trång, deras tankar samla sig uteslutande omkring dem själva och deras egna tillfälliga önskemål, som uppblåsas till livsintressen och världsfrågor. Deras brist på storpolitiska erfarenheter förleder dem att förväxla sina hugskott med verkligheter och möjligheter. För så anlagda folk kunna sådana läxor, som grekerna och boerna fått i våra dagar, vara till stort och oomtvistligt gagn. Och för världsfreden överhuvud vore det också en otvivelaktig vinning, om åtminstone småfolkens stridslystnad dämpas, tills ordningen en gång kan komma även till de stora politiska vilddjuren.

Det må vara synd om gamle Krüger, som nu med sin packning av guldtackor måste draga sig ur spelet, kanske för att i världsfredens huvudstad Haag eller i det ädelmodiga Berlin meddela politisk elementarundervisning åt uppvaktande pilgrimer, liksom hans gynnare och, efter vad det påstås, ävenbeundrare Bismarck. Man kan också beklaga hans medhjälpare, herrar Steijn, Reitz, Leyds & C:o, som ändå liksom han själv fått ett grant världsrykte att leva på till dödsdagar. Men alla dessa statsmän äro lärorikare genom de exempel de givit, än genom vad de muntligen eller skriftligen kunna ha att andraga efter nederlaget.

De äro allesammans intressanta figurer i samtidens krönika. De tillhöra en gemensam vittomfattande typ, som i alla sina exemplar och under de mest skilda klimat företer ett omisskänneligt släkttycke. Den, som tagit någon närmare kännedom om deras diplomatiska inlägg, proklamationer och övriga statsskrifter med åtföljande politiska handlingar — han kan näppeligen undgå att varsna den slående likheten med vad som presteras från motsvarande verkstäder i vårt gamla Europa.

Man känner genast igen den diminutiva riksbyggmästartypen, världsstormaren i fickformat. Överallt samma ihåliga, tanketomma och stereotypa stortalighet, samma blandning av salvelse och advokatkrångel, samma obesvärade orakelspråk liksom frånvärldens medelpunkt, samma tvära växlingar emellan maktkänsla, rätthaveri och pockande på respekt för den svages ofelbara menlöshet.

Den typen finner man också igen i yppig blomstring hos de stolta hellener, serber och bulgarer, såframt man ej vill söka på närmare håll. Och det är i detta fall just dess lika typiska öde, som må lända till uppbyggelse för alla vederbörande, såvida de ännu äro mäktiga av någon självbesinning.

*

Boernas statsmän ha haft sina glansdagar och få nu vila på sin lagerskörd. Men allra mest är det synd om deras kvarlämnade medborgare, som, för så vitt de icke stupat på slagfälten, nu måste vänja sig ifrån det frasskrammel, varmed deras ledare lockat dem i fördärvet.

Det har stått boerrepublikerna öppet att i obegränsad tid föra en egen, men fridsam, politisk tillvaro, som finnar, polacker och armenier aldrig kunnat hoppas på under sina storherrars hägn. Dessa utsikter ha de kastatbort för att jaga efter en skugga: det stora suveräna afrikanderväldet "från Kap till Zambeze".

Det blir en tacksam uppgift för kommande forskare att utreda detta politiska spökes dimmiga upphov och krokiga vandringar, först från det ena skrivrummet till det andra, sedan från kopje till kopje, från rådssalen till valplatsen. Från boerna själva kommer det ej i yttersta hand. De ha alltjämt varit självrådiga jägare, oxfösare och slavpatroner, men levde ända till de sista tjugu, trettio åren utan egentligt "nationalmedvetande" efter det moderna receptet. Ansvaret eller äran att hos dem ha inplantat denna dyrbara gåva tillkommer de tyska och

holländska tidningsskrivare, präster och skolmagistrar, som ävlats att omstöpa deras nomadiska trilskhet mot den engelska överheten till ett politiskt revolutionsprogram. Afrikanderdrömmen är en importerad nationalistisk snyltväxt från Europa, fostrad av pedanter och intrigörer.

Men för så vitt som boernationalismen kan vara till någon hugnad för det därmed begåvade folket, så är det åtminstone enttröst, att dess fortfarande bestånd ingalunda hotas av engelskt förtryck, trots krig och erövring. De nationalistiska boerstaterna ha gått all världens väg. De äro avsatta från den världshistoriska plats, som deras begåvning och självbehärskning ej räckt till att fylla. Men det är ej nödvändigt, att varje nationalitet skall få just sin särskilda politiska utprägling. Många bättre och äldre nationaliteter än boernas få nöja sig med allenast en social och kulturell tillvaro.

Boernas planer att lägga beslag på Sydafrika för sin nationella räkning äro överkorsade, för så vitt som dessa planer någonsin varit annat än ett omedvetet och otacksamt "arbete för kungen av Preussen". Men de behöva ej frukta att själva, liksom de tillämnat åt engelsmännen, utmotas ur sina förra herradömen. Så snart de hinna sätta sig in i den föreställningen, att även andra inflyttare äga befogade anspråk på samma rättigheter som de själva, kommer intet hinder från Englands sida att möta upprättandet av full självstyrelse inom de f. d. republiker, som blivit officiellt förklarade till vad de egentligen alltid varit och måste vara —nämligen europeiska kolonier under brittiska kronans överhöghet.

Innanför den fria kolonialförfattningens ram finns tillräckligt utrymme även för boernationalitetens framtida blomstring, likaväl som för den franska nationaliteten i Kanada, den frodigaste grenen av den stolta moderstammen utom Europa. Englands välde förkväver ingen nationalitet, som är livskraftig nog att trivas utan monopolistiskt intrång på någon annan.

Boerkriget har i sin uppkomst och sitt förlopp visat, att även småfolken, om de äro tillräckligt bråksamma, kunna på ett avgörande sätt ingripa i vår tids stormiga förvecklingar. Om avgörandet går dem själva emot, om de tappa sitt höga och förmätna spel, så gå de dock under med väldigt brak.

Det brittiska väldet har skakats i sina grundvalar, ty striden har gällt mycket mer än vad som syntes på ytan. Bakom de framskjutna bönderna ha hela tiden andra figurer, andra fiender skymtat, som åtminstone på ett billigt experimentobjekt velat pröva styrkan i Englands rustning. I själva verket har England hela tiden haft att göra med enförstucken koalition. Vilka faror en försiktig diplomati lyckats för tillfället avvärja, det blir en gång historiens sak att avslöja. För samtiden har uppgörelsen om Samoa varit en liten antydan om vad som försiggått emellan kabinetten.

Att de brittiska kolonierna i alla världsdelar så klart insett vad som var å färde, även från deras särskilda intressens synpunkt, det har säkerligen varit en stor och oangenäm överraskning för många. De "imperialistiska" strävandena ha tagit starkare fart än någonsin förut, och det är ingen tillfällighet, att det australiska statsförbundet utan svårare vånda kommit till världen mitt under krigsbullret. England kan också berömma sig av att i dessa strävandens kraftfulla förkämpe, mr Chamberlain, ha i sin ordning fått den "mest hatade man i Europa". En starkare reklam kan en statsman sällan erhålla i upprörda tider. Men det engelska folkets nyktra och allt annat än servila sinnelag torde vänja till och med en ny Bismarck vid frimodig kritik.

Den militära glorian har aldrig varit Englands starka sida, men boerkriget haråtminstone skaffat det erfarna generaler och en stridsövad här på ett par hundratusen man. En härordningsreform blir utan tvivel den närmaste tidens viktigaste politiska fråga. Dess grundliga behandling beror dock därpå, huruvida den engelska optimismen icke repat sig för mycket och för fort efter de jämförelsevis lätta framgångarna under krigets senare skeden. Mången, som hållit på Englands rättvisa sak, kan ha känt sig frestad att önska, att motigheterna i Natal och Kaplandet varit något svårare och räckt litet längre, så att de kunnat verka med tillräckligt övertygande kraft på den stora mängdens sinnen, som alltid och överallt sträva emot besvärliga, men nödvändiga uppoffringar.

Sedan Napoleons dagar har förbittringen mot England på kontinenten aldrig varit så våldsam som nu. Ett märkligt bevis på, hur långsamt de historiska traditionerna dö ut, har givits av det länge så fredliga Holland, vars

gamla rivalitet med England levat upp igen i drömmen om Sydafrikas förvandling till ett "nedertyskt" Amerika och efter de engelska segrarna blivit skärpt till ett riktigtordentligt nationalhat. Om detta hat är så djupt och varaktigt, att det kan föranleda Hollands närmare anslutning till Tyskland, som ju med lysande förhoppningar bygger på sin nya "Schlachtflotte" — därom kunna endast kannstöpare döma.

I alla händelser synes världsfreden mer avlägsen än någonsin, och man måste vara en rysk idealist för att hoppas på dess snara tillkommelse, bara England försvagas med besked.

PARLAMENTARISMEN I TRÅNGMÅL

Det är för besynnerligt med den brittiska parlamentarismen. I minst ett par århundraden har dess sällsamma växt, om man räknar bara från 1689 års revolution, genomgått de mest äventyrliga omskiftelser, och för varje gång ha profeterna varit till hands med sina bekymrade utsagor och anteciperade liktal.

Icke förty har detta så ofta dödsdömda leverne hållit i sig och till och med frodats så märkvärdigt, att dess egendomliga yttringar, just där olycksvarslen som värst gått i svang, framkallat beundrande härmningsförsök i tvenne särskilda former, som djupt inverkat på det nyare Europas statsutveckling. Snarare än själva originalet, det misstolkade engelska statsskicket, som i sin fatala livskraft trotsat så många klyftighetens uträkningar, är det dessa främmande, somvisat sig bräckliga och nödgats mer eller mindre ge vika för de verkliga politiska kravens tvångsmakt.

Först kom, som bekant, den gamla hederliga konstitutionalismen, läran om statsmaktens eller statsmakternas fördelning och jämvikt emellan regering och representation, jämte allt vad därmed vidare månde sammanhänga. Detta system leder sitt ursprung väsentligen från de abstraktioner, som Montesquieu, i anslutning till äldre och nyare tänkare och jurister i själva England, destillerat ut ur de erfarenheter han vunnit eller trott sig vinna om de offentliga inrättningarna bortom kanalen.

Men redan på den tiden, då han samlade och ordnade sina iakttagelser, och efteråt, medan hans lärjungar alltmer utbildade hans sinnrika konstruktioner, som i mån av gynnsamma tillfällen översattes i verkligheten under och efter franska revolutionen — genomlevde den engelska statsorganismen en ny omdaning, vars betydelse först långt senare, fram i det nittonde århundradet, blev uppenbar för de lärda och världskloka på kontinenten. Det är denna omdaning, somfått sin återspegling i den ännu något så när moderna, fast litet urblekta läran om parlamentarismen i trängre mening.

Den förste belgiske Leopold, ett av förra seklets finaste politiska huvuden, tog med sig i sitt nybakade rike från England, vars öden han en gång, åtminstone som "prinsgemål", hade hoppats få vara med om att länka, åtskilliga synnerligen liberala och tänjbara regentmaximer, som han med mjuk och säker hand inplantade i de vallonska grundlagsmakarnas eljest efter parisiskt mönster skäligen stela konstitutionalism. Han förstod att dölja sitt i själva verket ganska starka personliga inflytande bakom den samvetsgrant omhuldade vippgungsbalansen emellan de tilltrasslade partierna, varigenom dels de ansvarsbeklädda bråkstiftarna fingo slita ut sina krafter emot varandra, dels härskaren själv vann friare händer att sköta den högre politiken som ett slags Europas skiljedomare i många brydsamma mål. Men för den oinvigda samtiden tedde sig Belgien som en förklädd republik, där folksuveräniteten och dess verktyg utövade en obetingad makt i parlamentarismens former.Där ha vi även fröet till den politiska visdom, som Thiers under julimonarkien formulerade i det frejdade yrkandet, att konungen skulle bara "regera", naturligtvis i allsköns ståt och respekt, men icke "styra", vilket värv uteslutande tillhörde hans på de folkvalda parlamentsombudens majoritet stödda ministrar. Thiers och hans rivaler lyckades ej rätt bra i sin strävan att enligt denna regel hålla sin kung i schack, men det gick bättre för samma skolas målsmän, där de ej hade att göra med herrar av samma kaliber som Ludvig Filip och Leopold. Sedan har detta slags parlamentarism, som numera gäller för den enda veritabla, fått vidsträckt geografisk utbredning och energisk tillämpning (visserligen med varjehanda irrationella mellanspel): i det omsider förenade Italien liksom i den färskaste franska republiken eller sjuårsmonarkien, i Spanien, Portugal och Danmark, i Serbien, Grekland

och Norge.

Överallt åberopas också England som det höga föredömet, och såtillvida med rätta, som massor även av engelska publicister och handboksförfattare mer eller mindregodtroget populariserat sitt fäderneslands statskunskap i denna jämförelsevis lättfattliga dräkt. Det hör likaledes till den i partistriderna iakttagna konvenansen, åtminstone under den senaste generationen, att offentligen uttrycka sig i överensstämmelse med majoritetsparlamentarismens schema.

Men det är just det kännetecknande för detta så genomhistoriskt och genompolitiskt uppvuxna samhällsliv, att dess sannskyldiga egenheter och metoder ej utan vilseledande förvanskning kunna inpressas eller översättas i den pedantiska eller demagogiska statslärans formelspråk.

*

Det finns ju ingen riktig grundlag, allra minst en skriven med ordentligen numrerade paragrafer, i det excentriska England. Statsrätt finns det nog, och det med besked. Somligt därav, och framför allt hela den officiella kanslistilen, går oerhört långt tillbaka, till Tudorkungarnas och rentav de normanniska erövrarnas absolutism. Läser man en ämbetsfullmakt, en proklamation om parlamentsupplösning, då skulle man tro, att denmonark, som ålägger sina undersåtar så drygt ansvar, som befaller sina trogna lorder av alla grader, sina riddare och borgersmän, att oförtövat inställa sig till "tjänstgöring i vårt höga parlamentshov", vore i makt och myndighet minst den ryske självhärskarens vederlike. Det är bara "fiktioner", heter det. Ja väl, men det är också blott fiktioner, fastän av ett annat slag, som uppdukas på valmötenas tribuner och i underhusdebatterna, när det gäller att fånga röster för vederbörande regerings eller oppositions politik.

Det råder en fruktansvärd inre motsägelse, från den formella logikens perspektiv, emellan dessa båda fiktionssystem (ävensom några andra, som var för sig emellanåt sticka upp i det offentliga livet). Om ett rike skulle gå under på logiska disharmonier, då borde England för länge sedan ha delat polska republikens öde. Det är också alldeles omöjligt för en vanlig politisk personlighet att hitta rätta vägen i de snår av kungliga lagar och parlamentsstatuter, som oupphörligt blivit hopade och alltjämt hopas på varandra till äldre och nyare statsinrättningars reglering, från underhusvalen till de oansenligasteämbetsverk och kommunalsysslor. Men hur det är, så redes ändå härvan någorlunda upp i praktiken genom ett med den historiska monarkien och parlamentsförfattningen jämnåldrigt, verkligen lagfaret juristskrå, det enda i Europa, som i den klassiskt romerska jurisprudensens stil, men utan efterapning av dess utvärtes fasoner, förmått höja sig över bokstavsservilismen åtminstone såtillvida, att livets sunda förnuft fått göra sig gällande i traditionernas och prejudikatens vederbörliga och aldrig avstannande gallring. Och inom den sålunda småningom utstakade ramen av tillämpad rätt och rättsliga sedvänjor rör sig det politiska livet med en naturlig friskhet och säkerhet, som den grundlagsmässiga kasuistiken ingenstädes kunnat förläna och uppamma.

Parlamentarismen i sina mångfaldiga brytningar och förvandlingar är blott ett av uttrycken för detta liv. Så långt dess område sträcker sig, är det ej längre fråga om juridiska reglers utspekulering och hävdande i alla väder, utan om det politiska verklighetssinnets urskillning och takt.

*

Det är ävenledes kännetecknande för den engelska parlamentarismen, att dess drivkraft icke kommer från djupet, utan uppifrån. Ingripande folkrörelser ha aldrig saknats och ofta haft stor betydelse, men de ha först då kunnat omsättas i politisk handling, när de ledande klasserna och deras statsmän, som i verkligheten aldrig släppt rodret ifrån sig, tagit dem om hand och givit dem den nödvändiga praktiska prägeln.

Den parlamentariska partistyrelsen i egentlig mening begynner som whigoligarkiens herravälde efter hannoverska husets trontillträde. Det var dessa herrar, som uppsatt den nya dynastien och gjorde anspråk på att fortfarande garantera dess bestånd genom sin egen maktfullkomlighet. Endast ett parti ansågs således fullt legitimt; det motsatta undanträngdes såsom illojalt från all andel i makten. Den oumbärliga underhusmajoriteten anskaffades genom "rotten boroughs" och genom förbund med den uppåtsträvande köpmansaristokratien. Men

oligarkien splittrade sig själv i faktioner, och därmed kom parlamentarismen in i sitt första betänkliga trångmål.Det var en förvirrad strid mellan de tävlande whigdynastierna med deras sociala följen, emellan det oligarkiska godsherredömet och Londons strävan efter handelsväldets utvidgning, emellan Chathams stolta utrikespolitik och parlamentskorridorernas eller palatsgemakens intriger. Under och genom de täta ministerkriserna kom såväl den andre Georg som än mer den tredje åt att med stigande framgång emancipera sig från stormannatrycket, och ofta nog voro i verkligheten de växlande underhusmajoriteterna redskap för konungen personligen, som bakom kulisserna disponerade över valmutor och pensioner ur sina egna okontrollerade hovanslag. Men även den kungliga politiken led sitt fiasko i amerikanska revolutionen, ehuru dess öde delades av det diskrediterade whigpartiet. Georg III:s sista storverk i kraft av sin egen vilja var den yngre Pitts upphöjelse, som dock snart med ett nykonstruerat torypartis bistånd och folkets allt pålitligare ryggstöd ledde till en självständig ministerstyrelse, hur mycket än konungens oförbehållsamma tillit till sin förtroendeman allt framgent hade att betyda.Sedan kommer ett nära femtioårigt toryvälde, vars förnämsta uppgift var att emot franska revolutionen och Napoleon hävda Englands självständighet och herradöme över haven. Kring denna regering samlade sig alla elementer, som ville hålla ut till det yttersta i den hårda kampen. Whigoppositionen inskränktes till de vanmäktiga faktioner, som i verkligt eller förment fredsintresse sökte förlama landets försvarskraft, men därigenom endast gjorde sig själva omöjliga för styrelsens skötsel. Reformerna i det inre fingo ligga nere i följd av krigskravens tvång. Under tiden uppväxte likväl den stora maskinindustrien jämte dess oerhörda arbetarbefolkning med därav följande nya sociala problem. Toryregeringen hängde kvar vid makten på grund av den politiska utvecklingens tröghetslag, så att säga, fastän dess egentliga värv var lyktat och dess oförmåga att brottas med tidens oroskrafter var uppenbar. Först en ny generation av icke komprometterade whigstatsmän kunde taga den brydsamma bördan på sina skuldror och till en början genomdriva 1832 års stora parlamentsreform.Åter omvandlades de båda stora partierna, under nya namn och på långt bredare grundvalar än förr, först det "liberala" och sedan det "konservativa". Men det nästa halvseklet präglades likväl, i stort sett, av liberalismens övervälde. Det parlamentariska styrelsesättet, som nu allt skarpare formulerades i teori och praxis, förblev egentligen och företrädesvis en liberal partidoktrin, som endast motvilligt och av opportunistiska skäl erkändes från konservativt håll. De konservativa kunde endast emellanåt, och det för allt kortare tider, komma till makten, för så vitt som de ställde sig på det av liberalismen dikterade reformprogrammets mark och överbjödo sina motståndare i frisinnad energi eller, såsom Disraeli mot slutet, lyckades leda folkintressena utåt. Mer än en gång måste det konservativa partiet, för att kunna något så när följa med sin tid, undergå en genomgripande uppfostringstukt med tillbörlig utrensning av dess motsträvigaste element. Det var i alla fall den liberala saken, som segrade över hela linjen. Det brittiska samhällsskicket omdanades från ovan och nedåt, klasshatet avvärjdes genom nyarösträttsutvidgningar och sociala reformer, Cobden och Bright triumferade med sin frihandel — med ett ord, vad man (ej riktigt träffande) plägar kalla Englands "demokratisering" gick oemotståndligen framåt.

Men även den liberala härligheten led mot sin ändalykt efter fullbordad seger. Den stora partisprängningen av 1886, när Gladstone sköt över målet med sin homerulebill, betecknar en ny epok i den brittiska politikens hävder. Det var imperialismens problem, riksenhetens sammanhållning och utveckling inåt och utåt, som nu trängde sig fram i förgrunden, med större kraft för varje år, som gick. Ej heller denna kursförändring kunde avlöpa utan båda partiernas omgestaltning — och vad vi just i våra dagar bevittna, det är blott en ny fas i denna hävdvunna och naturliga process. Såtillvida finnas inga starkare skäl än förr i världen att utställa en dödsattest eller ens ett sjukbetyg för den genuina parlamentarismen.

Det är egentligen blott ett tillfälligt och ytligt fenomen i denna styrelseforms uppenbarelse, att kortlivade ministärer omväxlamed varandra efter valens nyckfulla utfall. Dess sannskyldiga karaktär röjer sig fastmer genom längre tidsskiftens övervägande partivälden, bestämda av rikets samfällda välfärdsintressen under de stora världsrörelsernas inverkan.

IMPERIALISMENS NÖDTVÅNG

Det har varit en högst otrevlig överraskning, först och främst för Englands medtävlare inom "världspolitiken" (och de äro legio), vidare för allt vad liberalism heter i gammaldags mening litet här och var på jordklotet, att få bevittna, huruledes den brittiska politiken inåt och utåt under snart tvenne årtionden kommit att gå i en alltmer utpräglad "imperialistisk" riktning. Vad är det för en otäck "jingoism", som så där helt tvärt bemäktigat sig det fridsamma öfolket och till och med fördunklat den store Gladstones nedgående reformstjärna?

I själva verket är det likväl ej ett omotiverat omslag, som just i våra dagar har inträtt, utan helt enkelt en naturlig och följdriktig utveckling av för länge sedan nedlagda frön. Imperialismen har aldrig varit bortaur det engelska samhällslivet, fastän namnet är någorlunda modernt. Imperialismen har levat i latent tillstånd även under själva liberalismens välde, vars sällsamma segerlopp ej gärna kan till fullo förklaras utan denna bakgrund.

Hur skulle det också kunnat vara annorlunda hos ett folk, som jämte sitt frihetsarv tillika fått ett sådant världsvälde på sin lott?

*

Detta herradöme över alla jordens hav, denna överhöghet inom handelns, industriens och finansernas områden hade nästan av sig själva fallit England till i bytesskiftet efter Napoleon, utan att någon bekräftelse tarvades därå genom någon allianstraktat eller vid någon stormaktskongress. Det går ändå ej för sig, såsom man likväl ofta får höra, att brännmärka denna skandalösa timliga framgång som i det närmaste oförtjänt, som blott en påpassligt tillroffad fallfrukt av fastlandsfolkens ädelmodigt slösaktiga blodsutgjutelse och slugt underblåsta osämja. När allt kommer omkring, så kan det dock knappast nekas, att det var just England (menvarken Spanien eller Ryssland eller Preussen), som gick i spetsen för det nationella motståndet mot revolutionen och universalmonarkien. Det var England, som med sin samlade folkkraft, med sitt kapital och sin sjömakt, ensam höll ut tjugu år igenom, medan dess bundsförvanter gång på gång sviktade eller rentav gingo över till fiendens läger. Dess rikedomsskörd var ej ett billigt marodörsrov, utan ärligen erövrad vid Trafalgar och Waterloo.

Huru som helst, även i själva England, föreföll denna världsprakt som hittad, denna välmåga som hopsamlad uteslutande genom det idoga arbetets och det tekniska snillets mödor, ju mera det väldiga krigets uppoffringar hunno glömmas, och ju fastare den framåtsträvande liberalismen lyckades gripa om statsrodret. Åt de tillbakaträngda tories unnade man ringa erkännande för deras förtjänster om det efterföljande släktets uppblomstring. Det föll sig enklare och naturligare att taga Englands stolta ställning bland folken som en självklar sak, att skriva dess välsignelser på den jubilerande nationalekonomiens och dess orubbliga lagars konto.Icke förty var denna nationalekonomi, sådan dess dogmbyggnad nu upptornade sig på Adam Smiths omsider fullt hävdade lärosatser, själv ett barn av det ärvda världsväldet och dess optimistiska förtröstan.

Man kunde icke tänka sig, att någon skulle vara i stånd att störa England i besittningen av dess uppnådda naturliga principat. Och detta principat tänkte man sig även för framtiden byggt uteslutande på ekonomiska krafter. Vartill behövde England den tunga krigsrustning, som fjättrade och förlamade de andra folkens arbetsliv? Det var nog att släppa lös den fria tävlan, som i och för sig var mäktig att göra det dugligaste arbetsfolket till alla marknaders obetingade överherre. Skyddstullar, navigationsakter och allt slikt utgjorde ingenting annat än ett besvärligt påhäng från den mörka torytiden, och ju förr man gjorde en ända därpå, dess raskare komme den segerlovande tävlingen i full gång. Då skulle hela världsekonomien och därmed det rätta förhållandet emellan de skilda folken, liksom i England emellan de arbetande samhällsmedlemmarna, självmant ordna sig efter den naturligaarbetsfördelningens grunder. Varje land finge lov att ägna sig åt de produktionssorter, som dess en gång bestämda villkor gåve vid handen. Det borde då falla av sig självt, att de flesta folk skulle finna sin sanna fördel i att hembjuda sin spannmål, sina övriga jordbruksalster och sina råämnen åt England, som skulle sitta liksom mitt i världsvimlet och med sitt kapital och sin industri för alla tider, fastare än med de föråldrade vapnen, betrygga sitt världsvälde.

Då bleve detta välde också i sanning de kosmopolitiska och filantropiska strävandenas paradis. Ingenting mer behövdes än den fredliga och för alla sällhetsbringande affärslogikens propaganda. Ingen tvångsmakt tarvades utöver den borgerliga polis, som enligt den nyktra och på närmaste håll intygade erfarenheten ändå varje

arbetande samhälle måste bestå sig. Alla militära erövringar, alla annexioner på barbariska stammars bekostnad voro överflödiga och av ondo. De slukade blott kapitaler, som bättre kunde användas, även för Englands egen maktutvidgnings skull, till att utbreda den sunda handelns och industrikonsumtionens vanor ocheviga grundsatser. Till och med de brittiska kolonierna måste befrias från allsköns förmynderskap. Finge de blott sin oinskränkta självstyrelse, borde de ju själva inse, att deras egentliga gagn av förbindelsen med moderlandet låge i en ohämmad samfärdsel. Och ville de fridsamt och utan agg avklippa det sista politiska bandet, då fanns ingenting att invända däremot, sedan man höjt sig över den gamla fördomsfulla, i amerikanska revolutionen bankrutta kolonialpolitik. Den ekonomiska samfärdseln kunde likafullt bevaras och yttermera utvecklas. Englands nya världsvälde hängde ej på den barnsliga åtrån att färga kartan röd, utan på den besinningsfulla och framsynta finansvården.

Under tiden, medan frihandelspolitikens frukter för hela mänskligheten och världsfreden väntades mogna, kunde England i ro överlämna sig åt sitt storartade invärtes reformarbete. Industrien växte i kolossala proportioner, likaså folkmängden, som mer och mer drog sig in till storstäderna från landsbygden. Arbetarmassorna livnärdes för billigt köp av den utländska spannmålsinförseln, som efter hand undanträngde detinhemska jordbruket till en anspråkslös vrå i samhällets hushållning. Åt dessa massor anförtroddes en växande makt inom statslivet, och deras självkänsla växte i kapp med deras välstånd.

Ingen våda syntes ligga i Gladstones perikleiska statskonst, som själv uppbars av en obruten brittisk självkänsla och en djupt rotad tro på det brittiska väldets välsignelsemission för hela mänskligheten. Att ringa bekymmer väcktes av den stridbara allmogens förminskning, det var blott ett vittnesbörd om tilliten till den av Englands kapitalstyrka tryggade freden. Att hela folkets uppehälle utan tvekan förknippades med den ohämmade tillförseln från avlägsna världstrakter under främmande herrskap, det röjde blott oförmågan att tänka sig havens samfärdsel behärskad av någon annan sjömakt än Englands.

*

Engelska folket är trögt i sin invanda tankegång och föga fallet för hetsigheter. Dess statsmän måste, även om de själva ej äro alldeles obenägna och obekväma för"långa syner", i sin praktiska verksamhet taga så mycken hänsyn som möjligt till sina landsmäns förkärlek för "korta sikten" och handgripliga skäl. De stora allmänna idéerna omvända få i debatter och agitationer; det behövs bastanta fakta för att rycka upp John Bull ur hans säkerhetsslummer och rikta hans blickar åt ett annat väderstreck än dit hans kontorsfönster vetter.

De gamla konservativa invändningarna kunde ingen betydande verkan åstadkomma mot den livskraftiga liberalismens segertåg. De syntes på förhand avväpnade genom allt vad man såg omkring sig och kunde läsa i handelsstatistikens tabeller. Den nya imperialism, som Disraeli sökte förmäla med ett yngre torysläktes adelsfördomar och estetiska instinkter, framkallade länge blott ett kuriositetsintresse och aktades föga värd allvarliga affärsmäns eftertanke. Sent omsider trodde han sig i stånd att genom populärt romantiska påfund, t. ex. drottningens indiska kejsartitel och tronföljarens hälsningsfärd genom det nya kejsardömet, bana väg för en mer storslagen uppfattning av fäderneslandets samhörighet med sinaunderlydande riksområden. Dessa försök betraktades dock i det hela snarare som en intressant, på somliga håll visserligen förargelseväckande omväxling efter en ovanligt grälfylld reformperiod än som verkliga uppslag till en ny och fruktbringande politik. Först hans briljanta kupp med Suezaktiernas inköp gjorde ordentlig sensation med ett schackdrag av positivt statsmannaskap. Men när han, såsom det tycktes, missbrukade den prestige han sålunda vunnit och ytterligare stärkt genom sin framgång på Berlinkongressen till att intrassla England i afghanska och andra krigiska äventyr, då tröttnade man vid hans exotiska framfart, som alltid hade väckt anstöt hos den borgerliga prosans och den filantropiska samvetsömhetens målsmän.

Gladstones triumf i 1880 års Midlothian-fälttåg var törhända den mest lysande, som århundradets partipolitiska annaler förtecknat. "Jingoismen" föreföll död och begraven för alltid, och liberalismen omstöptes till en framstormande radikalism, vars förhoppningar voro lika obegränsade som dess segerglädje. Men det gick helt annorlunda.Allting var liksom förgjort. Det blev utrikespolitikens och kolonialpolitikens hopade missöden, som

bragte den djärvaste av alla reformministärer på fall; homerulebillen var blott den sista, som i de vredgade valmännens ögon fyllde syndamåttet över brädden.

Majuba och Transvaals utrymning, svårigheterna i Egypten och Sudan jämte Gordons övergivna martyrskap, ryssarnas plötsliga angrepp vid afghanska gränsen — sådant kunde ej annat än fresta även de partitrognas tålamod. Egentligen var det dock andra symtomer, som i än högre grad tvungo folk att fundera, huruvida det ändå hängde rätt ihop med de underförstådda förutsättningarna för den gamla självsäkra Manchesterläran. England antastades allt öppnare i sin kolonialpolitiska självtillräcklighet. På Afrikakonferensen i Berlin trugades det att inför Europa stå till svars för sina gränsregleringar med Portugal och sina ockupationsvanor i samfärdseln med negrer och andra barbarer. Den mörkaste världsdelen blev med ens ett byte för kontinentalfolkens utskiftningslystnad, och ända till Polynesien sträckte sig deras oförmodatvaknade begär. Brittiska kolonier vid Kap och Tugela, i Australien och Maorilandet började besvära sig över den europeiska tilltagsenhetens obekväma och hotande grannskap. Det var framför allt Tyskland, som sålunda trängde havens härskarinna allt närmare inpå livet — Tyskland, som med sin protektionism uppammade en allt värre konkurrerande industri och beredde sig att överflytta sin hårdhänta militarism även till sjöss.

Det fattades bara, att en av ålderdomens med retorikens hjälp inhöstade lagrar förblindad och bortskämd partihövding djärvdes förgripa sig på riksenhetens bestånd även invid Storbritanniens egen husdörr, glömsk av de minnen, som nu åter döko upp från de franska invasionernas och de irländska förräderiernas prövande dagar — för att det imperialistiska omslaget äntligen skulle komma till ett avgörande "genombrott".

*

Man hade kunnat finna sig i, att frihandeln ingenstädes i Europa åvägabragte en fullständig omvändelse och till slut gavalldeles vika för merkantilismens återupplivade lockelser och självbedrägerier, att till och med Englands egna kolonier begagnade sin halvrepublikanska frihet till att utestänga moderlandet från opartisk tävlan med deras nyfödda industrier. Men när det såg ut, som om den brittiska företagsamheten efter hand skulle bortmotas även från de ofantliga, ännu föga upparbetade marknaderna i alla främmande världsdelar, då begynte man misstänka, att verklig fara var å färde. Och man tog sina mått och steg därefter med en målmedveten energi, som ej var ovärdig förfädrens förebilder, trots vissa tillfälliga bakslag av tveksamma fredsskrupler.

Örlogsflottan sattes i stånd med sällspord raskhet. Diplomatien återupptog sitt arbete att korsa motståndarnas ränker, att förbereda provisoriska uppgörelser, förtroliga närmanden och rentav allianser. Från Östasien till Sydamerika var den brittiska politiken, med större eller mindre framgång, till hands att hävda den "öppna dörren" och förebygga "jordens delning". De inhemska ministerkriserna störde knappast denna kraftutveckling. Själva liberalismenavsöndrade ur sina egna led en imperialistisk flygel, som, utan att övergå till motsidan liksom dess föregångare från åttiotalet, snart tedde sig som det enda regeringsdugliga målsmansskapet för det sammansjunkande partiet. Och i det treåriga sydafrikanska kriget knöts bandet fastare mellan moderlandet och kolonierna genom vapenbrödraskapets prövningar och utlandets hånfulla utmaningar mot den brittiska försvarskraften. Även folkkänslorna kommo i svallning och ingöto friskt blod i statskonstens beräknande mödor.

Men frihandelns grunddogmer, som likväl utsattes för alltmer närgångna tvivelsmål, höllos ännu alltjämt uppe som den praktiska politikens styrelseaxiomer. Det var även nu Tyskland beskärt att allvarsamt rubba en av hörnstenarna för Englands gamla affärssystem.

Skulle Kanada tullpolitiskt straffas för sin benägenhet att gå moderlandets intressen till mötes? Var det en främmande makt obetaget att genom sina krav indriva en sprängkil i det brittiska väldets ekonomiska federationsplaner och sålunda till sist undergräva också dess riksenhet?

BRITTISKA FEDERATIONSINTRESSEN

Tyskland har ställt och ställer sig i vägen för det brittiska väldets federation, dess fastare inbördes

sammanslutning — liksom Frankrike på sin tid motarbetade Tysklands enhet.

Därmed har också den brittiska förbundstanken fått just den sortens kraftiga och upprepade impulser, som medvetandet om en öppen eller förstucken främmande antagonism förmår skänka, och som enligt historiens vittnesbörd så ofta visat sig gagneliga och i många fall hart när oumbärliga för statsmännens strävan att bryta sitt eget folks motsträviga viljor. Helt visst kan varje sådan antagonism, från de sneda blickarnas skepticism ända till omedelbar inblandning, på ett högst talande sätt inför den opartiska kulturvärlden försvaras med de mestupphöjda fosterländska och allmänt humanitära argumenter. Även detta slags vapen fattades ingalunda den gammalfranska statskonsten, när det gällde den tyska militärmaktens hotande konsolidering vid Rhengränsen. Men huruvida en dylik "realpolitik" för Tysklands räkning, mer än i rent utvärtes mått, verkligen stämmer med salig Bismarcks tankegång och metoder — det är en fråga, som ej utan vidare kan besvaras med hänvisning till hans bokstavliga testamente om den engelska illfundighetens faror för tysk ärlighet och välfärd.

Det kan ej nekas, att det engelska frihandelssystemet, som betingas av en fullkomligt passiv ställning till såväl koloniernas som utlandets protektionism, är synnerligen förmånligt för alla främmande nationers intressen. Icke var det precis så, som Cobden och hans stridskamrater tänkt sig detta systems kosmopolitiska tillämpning. De drömde om alla mänskliga tullgränsers fullkomliga slopande och det brittiska kapitalets seger i alla timliga förvärvskrafters ohejdade, men på samma gång människovänliga tävlan. Nu däremot gäller en sådan tävlanallenast på de marknader, som behärskas av Londons finansmakt, och med allt tvivelsammare framgång för denna ärevördiga väkterska av det hederliga spelets traditioner. Men så länge den engelska frihandelsoasen består mitt i de merkantilistiska anstalternas öken, så länge brittiska kronans ofantliga besittningar och kolonier hållas öppna för hela världens exportspekulationer på samma villkor som för moderlandets näringsidkare, skeppsredare och köpmän — så länge finna där de skyddade industrierna, den från ovan understödda sjöfarten, det av de välfödda öbornas behov och av egna regeringars svältkurer uppammade jordbruket, den av lagstiftningen gynnade skogsskövlingen, litet varstädes det nödvändiga avlopp, som den fosterländska omvårdnaden ensam knappast torde vara i stånd att garantera. Därav må vi skynda oss att profitera, både små och stora, innan härligheten förgår och vi nödgas fundera på andra utvägar till vår ekonomiska frälsning.

Men är det klokt att förargas över en omsvängning, som kommer inpå oss likt en naturrevolution, att spilla tid och krafter påförvrängningar och förbannelser mot dess verktyg, som bestämmas av helt andra makter än dagens flyktiga kalkyler? Vore det ej bättre att till en början söka åtminstone något så när begripa vad som är på färde, för att sedermera, när stunden är inne, dess lugnare bjuda till att inrätta oss därefter?

Vad särskilt oss svenskar vidkommer, så ser det stundom ut, som om det vore för oss en alltför dryg överansträngning att taga vår värld i ögnasikte samtidigt från mer än en enda, utifrån turvis åt gången anvisad synpunkt. Liksom vi förr nöjde oss med ett i franska färger utmålat panorama och enkannerligen studerade tyska saker och personer från parisisk horisont, så förlita vi oss nu godmodigt på den tyska lärdomens allvetenhet och beskåda i synnerhet allting brittiskt genom Berlinfabricerade kikare eller mikroskoper. Men då få vi ej heller förundra oss, om vi än en gång, fastän i motsatt ända, uppleva ungefär liknande erfarenheter som fordomdags med Napoleon III och hela den galliska prakten.

*

Det ingår ej i den brittiska diplomatiens vanor att i onödan rida upp på formella traktatbestämmelser, vilkas envisa pressning följdriktigt ej gärna kan leda till någonting annat än en öppen brytning. Sa länge intet ditåt åsyftas, håller man, måhända under någon mildare eller skarpare reservation, till godo med ögonblickets lidna avbräck och övergår till åtgärder av annan art och i annan riktning. Därav kommer det sig, att ingen politik så mycket som Englands i alla tider har fått underkasta sig tillvitelser för slapp och nästan feg eftergivenhet. Utan noggrann kunskap om alla inverkande omständigheter är det svårt att i varje särskilt fall bejaka eller betvivla sådana tillvitelsers befogenhet. Men ofta nog har det onekligen förr eller senare visat sig, att det förmenta återtåget, som väckt så högljutt jubel ibland den intresserade publiken, i själva verket betytt ett ordentligt avmätt baksteg för att taga sats till ett överraskande sidosprång fram emot målet.

Inga papper äro ännu framlagda på parlamentsbordet till redogörelse för underhandlingarna med Tyskland om dess rätt attundantaga Kanada från åtnjutande av de med brittiska kronan avslutna handelstraktaternas förmåner och om dess hotelser att besvara Kanadas reciproka tullhöjningar särskilt å tyska varor med sin egen kamptariffs strängare maktmedel. Vad man vet inskränker sig därtill, att Tyskland velat öppna, så att säga, ett lokaliserat tullkrig med en av de brittiska kolonierna, till varnagel för alla de övrigas lust att gynna sitt moderland, men med bevarad neutralitet för själva England — alltså ett underkännande av de finanspolitiska sambandet mellan England och dess kolonier. Den närmaste följden av ett sådant tullkrig bleve, att kolonierna måste känna sig förpliktade och berättigade även till separata fredsförhandlingar med Tyskland, oberoende av moderlandets önskningar och intressen — såframt de i den nu utbrutna krisen lämnas i sticket av Storbritanniens regering. De kunna ej heller i sådant fall hoppas på synnerligen gynnsamma villkor i sin uppgörelse med angriparen, enär de äro hänvisade uteslutande till vad de var för sig kunna bjuda i utbyte mot tillträdet till Tysklands omfattande marknad.Englands ansvariga regering har för sin del icke — det vet man redan — lämnat kolonierna i sticket. Men förhandlingarna med Tyskland ha tills vidare fått avstanna utan att urarta till en simpel förtolkningstvist. Vederbörande ha till och med öppet sagt ifrån inför den engelska allmänheten, att det ej lönar mödan att bestrida Tysklands rätt att efter sitt eget skön handhava sin tullpolitik. Men på samma gång har mr Chamberlain — den närmaste mannen i detta fall, emedan det är just han, som bär det särskilda ansvaret för koloniernas välfärd — i sitt nu berömda eller beryktade Birminghamstal låtit förstå, att regeringen behöver nya finansiella maktmedel, och i underhuset har han till genmäle mot oppositionens inkast rentut tillkännagivit, att det är just Tysklands beteende, som framkallat detta behov.

Från tysk sida har man efter förmåga sökt ihjältiga denna sistnämnda förklaring, som de välsinnade telegrambyråerna (trots sin påpasslighet med hovnotiser och serbiska eller andra sensationer) noga aktat sig att telegrafera ut över världen. Den nyhetenskulle också ta sig rätt illa ut i jämförelse med försöken att framställa England såsom helt tvärt aggressivt emot hela världens fria samfärdsel, ävensom med Tysklands egen plötsliga övergång från världsmaktstrots till en spakare hållning. Ty ett faktum är, att av det nyligen så högt förkunnade hotet om skärpta tullrepressalier mot Kanada förnimmes numera ingenting. Det är tyst över hela linjen, och själva den frispråkiga pressen, som annars har allting obytt med Chamberlain, torde ha fått sina anvisningar att för den här gången tills vidare fara litet skonsammare fram med den förmätne statsmannen.

Det är den första verkan, som stridsspörsmålets förflyttning till en annan jaktmark än de diplomatiska kabinettssamtalens har åstadkommit. Det är tydligen obekvämt, "inopportunt" och kanske ej utan sina egendomliga vådor att genom fortsatta skrämskott understödja just den brittiska politik, som man helt nyss trott sig om att med så billiga vapen förlama en gång för alla.

*

Skall Englands regering få de nya finansiella maktmedel, som krävas för att kunna skydda kolonierna mot främmande angrepp? Det beror naturligtvis på det värde, vartill de brittiska valmännen uppskatta förbindelsen och samfärdseln med dessa kolonier. Ty det är från dem, som federationsrörelsen utgår i sin moderna form, i motsats till de anspråk från moderlandet, som i det adertonde århundradet ledde till den stora amerikanska konflikten. Från kolonierna kommer också det första kraftiga understöd, som Chamberlain redan nu har vunnit för sina knappast antydda planer. Från Kanada, från Nya Zeeland, från Australien, till och med från det nätt och jämnt pacificerade Sydafrika, hälsas han dagligen telegrafiskt av affärsmän, av ministrar och andra ledande statsmän med uppmuntrande tillrop. Det är en formlig kolonial inblandning i moderlandets egen partipolitik.

Vad kolonierna känna sig behöva, det är att vinna ett säkrare fotfäste på moderlandets folkrika och köpstarka marknad, utan att nödgas frukta faran att när som helst skjutas åt sidan av främlingar, som kunnaundersälja dem med sin spannmål och sina råämnen på grund av konstlad prisbillighet och i synnerhet på grund av den producerande befolkningens lägre krav på livets nödtorft. De behöva, och det kanske än mer, garantier för att kunna uppträda mot utlandet med hela det brittiska väldets samlade ekonomiska och politiska makt, när det gäller att öppna nya avsättningsområden och förebygga de gamlas avstängning.

Från denna synpunkt ter sig för dem riksenhetens utveckling i sin mest praktiska och konkreta gestalt. De ha redan visat sig villiga att offra både blod och pengar för riksenhetens upprätthållande i farans stund. Men de ha dragit sig för att, mer än i form av vissa smärre bidrag till flottan, åtaga sig bestämda försvarsförpliktelser, som skola gälla även i fredstid. De ha även, ehuru de förklarat sig önska "deltaga i rikets rådslag", haft alla möjliga invändningar att göra mot de förslag, som av ivriga federationsvänner blivit framställda angående deras representation i något slags gemensam riksförsamling eller regering. Orsaken har ej varit, såsom under amerikanskarevolutionen, förnekelse av dessa plikters och rättigheters betydelse för dem själva, utan helt enkelt svårigheten att finna den oumbärliga finansiella grundvalen för en helgjuten riksbyggnad. Nu åter är det just finansfrågan, som träder i förgrunden, jämte de särskilda ekonomiska intressen, som därmed sammanhänga. Kan grundvalen sålunda läggas bred nog och med tillbörligt avseende å såväl det helas som de särskilda förbundsmedlemmarnas krav, då följer den politiska organisationen lättare efter såsom en naturlig konsekvens av den stärkta intressegemenskapen. Därför har man på den nu inslagna vägen uppnått den fasta punkt, varifrån de nödiga krafterna kunna sättas i rörelse mot det stora målet.

Men de starkaste krafterna, utan vilkas ingripande alla federationsplaner måste falla platta till marken, de finnas dock i själva moderlandet. Det gäller, huruvida Storbritanniens folk, det skotska såväl som det engelska, vill bryta med sina ingrodda affärsvanor och sina så länge oemotsagda hushållsläror. Det kan, under närvarande omständigheter, ej ens vara tal om upprättandet aven invärtes frihandel mellan alla det brittiska väldets länder, men skyddade mot utlandets intrång av tullar och andra erforderliga finansåtgärder. För en sådan frihandel äro kolonierna ännu ej mogna med sina svaga industrier, som de likväl aldrig kunna förmås att uppgiva. Vad som nu är å bane, det är ett i praktiken säkerligen rätt invecklat system av ömsesidiga preferenstullar, bestämda genom inbördes handelstraktater, som skola bilda de givna förutsättningarna för alla liknande uppgörelser med utlandet.

Är det tänkbart, att ett sådant system, som till och med förefaller de nationalekonomiska fackmännen såsom ett ytterst svårfattligt problem, kan göras begripligt och antagligt för den brittiska demokratiens dagsverkarmillioner? Kan det krävas av dem, att de för ett sådant systems ovissa utsikter skola uppoffra om också blott några bitar av sitt oförtullade bröd för sig själva och sina hustrur och barn?

BRITTISK DEMAGOGI

Underhuset väljes, som bekant, på sju år, men sitter aldrig sin fulla tid ut. Politiskt betyder detta, att det hör till partiparlamentarismens viktigaste uppgifter att försäkra sig om det gynnsammaste ögonblicket för nya val — antingen från regeringens synpunkt, när oppositionen befinner sig i ett särskilt brydsamt läge, eller från oppositionens, om det kan lyckas dess ansträngningar att tvinga eller locka regeringen, under den allmänna meningens tryck, till ett mindre väl övertänkt vågspel. Parlamentsupplösningen är det normala, och den statsrättsligen fastställda terminen, som är längre än överallt annorstädes, har endast betydelsen av en garanti för den normala regelns praktiska tillämpning. Vad som i den gängse doktrinen eljest förtäljes om "upplösningsrättens" innebörd såsom ett medel för regeringen att frigöra sig frånrepresentationens förmynderskap, det är, vad England vidkommer, alldeles föråldrat eller rentav historiskt oriktigt.

Skulle i denna stund genom det nödiga fingertrycket från ovan den kolossala brittiska valmekanismen sättas i gång att spela sina förvirrande och bedövande melodier, då bleve det helt visst svårt, kanske omöjligt, att få ljud för en nykter och omfattande dryftning av de framtidsdigra spörsmål, som nu med ens äro bragta på tapeten av en sällsport djärv statsmans vilja.

Dessa spörsmål äro ännu i den stora mängdens ögon för färska, för att kring dem det nödiga förrådet av stående och slående argumenter skulle ha hunnit samlas å ömse sidor. En ordentligt skött valstrid i England skall nämligen enligt gammal god sed vara mindre en vädjan till känslor och lidelser än en ström av tusentals, visserligen retoriskt färgade, disputationer med angrepp, svar och gensvar, muntliga och skriftliga, till väljarnas omvändelse och upplysning. Därtill är det ej nog att i brådkastet improvisera vetenskapliga utredningar och

osmälta sifferkolumner. Därtill tarvas sådana logikensmyntsorter, som redan fått sin populära prägel genom en viss grad av slitning. I nu föreliggande har väl redan den nationalekonomiska propagandan varit i arbete under åtskilliga år, men ännu är ej ens den första myntningen utsläppt från vederbörande verkstäder.

Vad vore väl då egentligen vunnet, för frågornas verkliga lösning, om man av brist på bättre skulle nödgas att hålla sig till de förlegade programmen från Cobdens och hans motståndares dagar? Det likaledes förbrukade åskådningsmaterialet med den "stora och lilla brödkakan" o. s. v. skulle kanske göra sin effekt även nu i de mörkare bygderna, men den effekten torde snart te sig som behäftad med de overkliga spökbildernas bräcklighet. Å andra sidan vore det ej heller mycket bevänt med idel klingande deklamationer om riksenhetens glans och förträfflighet, som ingen fördristar sig att neka, men som var och en vill uttolka på sitt eget vis.

En valstrid på sådana villkor bleve just ingenting annat än ett hasardspel om en alltför hög insats. Men det är ej att undra på,om den liberala oppositionen, som så länge förgäves sökt simma mot strömmen och sett sina egna led slappas av inbördes tvedräkt, nu helst skulle vilja begagna sig av regeringspartiets tveksamma hållning inför de nya uppslagen, göra ett äventyrligt språng ut i mörkret och fresta lyckans oberäkneliga ynnest. Själva oppositionsledarna våga dock ej taga på sitt ansvar att i förväg reta de överraskade valmännen genom alltför ivriga yrkanden på parlamentsupplösning.

I denna sakernas ställning har den unionistiska regeringen tagit sin tillflykt till en utväg, som den ortodoxa parlamentarismens läromästare skyndat sig att utmåla i de svartaste färger. Om någonting i detta system skulle höra till de ovederläggliga dogmerna, så är det väl yrkandet på en "homogen" och i allo "solidarisk" ministär. Men nu ha kabinettets ledamöter öppet "kommit överens om att skiljas åt i sina åsikter", såsom det engelska talesättet lyder. Premiärministern själv har tillkännagivit sig ännu så länge bevara ett "öppet sinne" för alla skäl och motskäl angående sin mäktige ämbetsbroders och väns finanspolitiska planer. Flera av hanskolleger, än flera av hans partis inflytelserika anhängare i båda husen ha rentut polemiserat mot alla attentat på den en gång fastslagna frihandeln.

Det sammanhållningsmedel, som tills vidare skall hejda det härskande partiets sprängning, har man funnit i löftet om en "opartisk utredning", vars beskaffenhet och hjälpmedel likväl sorgfälligt undanhållas de nyfikna. Mr Balfour har motiverat detta sitt påfund med den lojala förklaringen, att han ej, liksom Peel och Gladstone vid liknande tillfällen, vill överrumpla vänner och fiender genom en brådstörtad och oanad omsadling.

Egentligen är dock därmed, om än den lovade "utredningen" aldrig så ärligt går av stapeln, framför allt utsikten att kunna välja det rätta "psykologiska ögonblicket" för en parlamentsupplösning ännu en tid bortåt bevarad. Det sällsamma avsteget från parlamentarismens jämna stråt är i grund och botten ett schackdrag av den demagogiska fintlighet, som ingen brittisk statsman, han må vara av hur aristokratiskt lynne som helst, kan underlåta att uppöva.

*

Demagognamnet har ingen vacker klang i sådana länder, där man inbillar sig, att de styrande både kunna och böra fullfölja sina egna syften utan hänsyn till de underlydandes mer eller mindre fåvitska och trånga tankar. I verkligheten går det nästan ingenstädes och aldrig så där idealiskt till. Det finns knappast någon regering, något parti, ej ens i absolutismens förlovade hemvist, som icke känner ett nödtvång eller en lockelse att vinna medhåll för sina avsikter genom vädjan till sina oumbärliga medhjälpares meningar och intressen. I sak och förfarande blir det ungefär detsamma, om värvningen företages ibland hovkotterier, mäktiga samhällsklasser eller folkmassornas breda och djupa lager. Skillnaderna betingas av ledarnas personliga karaktärer och gåvor, av den mottaglighet för olikartade impulser, lidelsernas eller den lugnare eftertankens, som utbildat sig inom de särskilda klasserna och folken.

Den brittiska demagogiens nödvändighet och väsen sammanhänga med statslivets oförbehållsamma offentlighet, med den delaktighet och det ansvar, som underliberalismens välde efter hand kommit att utsträckas till medborgarnas övervägande flertal. Det är likväl ej så, att massorna såsom sådana bestämma regeringens skötsel.

Fortfarande är det de ledande statsmännen, som ej blott till namnet taga de avgörande initiativen. Massorna ha egentligen blott ett veto, som kan sägas i viss mån ersätta konungadömets föråldrade formella prerogativ, numera förvandlat till konungens personliga inflytande vid partipolitikens praktiska gestaltning. Emot den bestämt uttalade folkviljan kan ingen engelsk regering genomföra sina planer. Men för att vinna folkviljan på sin sida behöva statsmännen egendomliga förutsättningar, omfattande erfarenhet och oförtrutet arbete.

BRITTISKA TVIVELSMÅL

För den som någorlunda uppmärksamt, om också på avstånd och med de avbrott, luckor och brister, som betingas av samtidens ofullkomliga källmaterial, vill och förmår följa det brittiska världsväldets nu pågående utvecklingskris, framträder kanske allra tydligast ett särskilt drag av genomgripande historisk innebörd även för det allmänna kultursamfundet.

Det ser verkligen ut, som om mycket allvarliga tvivelsmål trängt sig fram och alltmer utbreda sig inom vidsträckta kretsar av tänkande engelska medborgare — tvivelsmål rörande vissa åskådningssätt, som sedan långt tillbaka ha gällt för självklara och skänkt det politiska livet en skenbart orubblig grund av lugn förtröstan och annorstädes nästan avundsamt beundrad själshälsa.

De stora massorna, vare sig inom eller utom de hävdvunna eller nydanadepartierna, synas visserligen, som vanligt, föga bekymrade om andra frågor än dem, som omedelbart sammanhänga med deras angelägnaste intressen och den agitatoriska slentrianen. Då och då fattas de likväl av ett slags plötslig räddhåga, av "paniska" inbillningsfoster, som tyckas utvisa, att den gamla inrotade tvärsäkerheten begynner vackla. Det kan knappast begäras, att de skola göra sig reda för vad som i själva verket står på. Därför låta de också ännu så länge avspisa sig med redan utslitna fraser, som blott så mycket högljuddare upprepas till dess något nytt oväntat inträffar, som ånyo stör den knappast återupprättade jämvikten i lynne och åthävor.

Svårare är det att kväva eller ens tysta de oroliga tvivelsmål, som bemäktigat sig djupare anlagda sinnen.

*

Sålunda spörjes det öppet nog med växande bekymmer, vilka beståndande garantier väl månde föreligga för upprätthållandet av det brittiska allenaväldet över världshaven.Man har ju vant sig i mer än ett århundrade, att räkna med denna ödets gunst såsom med ett oeftergivligt livsvillkor för det europeiska öriket, som eljest vore utsatt för samma slags vådor som alla fastlandsstater. Man har betraktat detta välde som nära nog ett naturligt bihang till England, liksom hade det ej snarare belönat förfädrens mod och uppoffringar såsom tillika en fallfrukt av ovanligt gynnsamma historiska konjunkturer. Men nu börjar fördomarnas slöja släppa igenom även andra uppfattningar, som den strängare självprövningen, av ålder ett av den högre engelska bildningens kännemärken, bragt till mognad. Ett nytt Trafalgar synes ej längre otänkbart såsom ett nödvändigt kraftprov för att besegla åtkomsträtten till Nelsons segervinst. Men har väl England hunnit utveckla den ökade styrka, som numera kräves för att utföra en jämngod bragd under ett alldeles förändrat tidsläge och emot en fiende av annan art än det revolutionära Frankrike?

Vem vet, om ej det engelska folket, för att stå sig i en sådan kamp, måste underkasta sig den allmänna värnpliktens börda, somhittills varit förbehållen de kontinentala nationernas skuldror? Det skulle ju innebära ett nedsjunkande från den fredliga "industrialismens" framstegshöjder till "militarismens" simplare utvecklingsskede, enligt den för övrigt mer och mer föråldrade filosofen Spencers terminologi. Med de gängse föreställningarna om brittisk medborgarefrihet stämmer utsikten till exercistvång ganska illa ihop. Men kanske har även i detta fall nöden ingen lag — om man kan övertyga de avgörande valmansmassorna, att det är fara i vägran eller till och med i uppskov.

Det vore dock en mycket obehaglig fråga att framkasta för något parti, som vill vinna priset i valstridens tävlingssport. Frestelsen ligger väl nära till hands för motståndarna att formligen uppställa oviljan mot

"konskriptionen" på sitt eget program, och har en sådan punkt en gång kommit dit, då är det ej lätt att uträkna, hur lång tid det kan behövas för att genomföra en så vittutseende reform. Enda utsikten synes vara att försöka rycka saken undan partipolitikens domvärjo, såsom man åtminstone delvis lyckats med utrikesärendena och flottförstärkningen, attförmå de ledande männen å båda "frontbänkarna", den sittande regeringen och den bevakande oppositionen, till ett gemensamt uppträdande för hela landets räkning i denna ödesdigra fråga. Ännu tyckes det ej på långt när luta ditåt. Det är högeligen ovisst, om det ens någonsin kommer därhän. Men under tiden stegras oron på alla håll, där man sätter landets försvar i främsta rummet framför själva partitriumfernas lockelsekraft.

Även från åtskilliga andra synpunkter ter sig tvivlet på det traditionella partiregementet, på den i avlägsna länder så högt beundrade "parlamentarismen", alltmer befogat. Det anses ej vidare obestridligt, att den bästa riksstyrelse ovillkorligen skall framtrollas genom en fortlöpande disputation inför öppna fönster mellan respondenter och opponenter, organiserade till dubbla ministeruppsättningar, som avlösa varandra vid statsrodret. Redan den fortgående inskränkningen av disputationsområdet genom strängare arbetsordningar tyder därpå, att den vida enklare uppfattningen av regeringsplikten såsom ett fortsatt och enhetligt arbete vinner allt starkare gehör. Och i samma månsom de båda historiska partierna kringskäras av flera oregelbundna, men i de allt tätare konflikterna avgörande småfraktioner, i samma mån skärpes misstron till de parlamentariska metoderna, som dessutom ständigt tillbakaträngas genom partiledarnas övervägande makt. Därtill kommer, att mittibland dessa förfallstecken oöverskådliga partiproblem framkonstrueras, som röra dels de konstitutionella formernas fortfarande bestånd, dels de sociala klassmotsatsernas skärpande och utvidgning.

Är parlamentarismen i längden vuxen att lösa sådana svåra och djupgående spörsmål, som annorstädes och fordomdags även i England framkallat de mest förbittrade strider och till och med sannskyldiga revolutioner? Man börjar erinra sig, att denna form för partipolitikens organisation egentligen icke är så gammal och fäderneärvd som man låtit inbilla sig, utan i själva verket såsom ett slags regelrätt institution tillhör de senaste mansåldrarna, de jämförelsevis stillsamma och ärbara tornérspelen omkring den av alla ridderligt hälsade drottningens tron i den hoppfullt växande välmågans och denobetvivlade sjömaktssuprematiens dagar. Förut, under den hannoverska dynastiens långsamma rotfästning på brittisk mark, under det första kolonialväldets sprängning genom det amerikanska avfallet, under den skiftande kampen med det revolutionära och napoleonska Frankrike, voro rikets utsikter nästan oavbrutet alltför stormfyllda för att tillåta riktigt parlamentariska ministerskiften och helgjutna partiregeringar enligt den moderna ortodoxa typen. Därom bär ett helt århundrades historia ojäviga vittnesbörd trots alla senare försök att omtyda dem till prejudikat för nutidens s. k. "konstitutionella" sedvänjor. Folkviljans utslag var i varje fall synnerligen kringskuret, så länge striderna förnämligast utkämpades inom ett underhus, vars ledamöter och valmän till största delen berodde icke av omfattande partiorganisationer, utan antingen av överhusets rivaliserande faktioner eller till och med av konungen själv och hans personliga anhang. Den ordentliga uppdelningen i två huvudpartier genomföres först under världsfreden efter Napoleons fall, och valmansmassornas inexercering i partisystemetdaterar sig först från 1832 års underhusreform. Med rösträttens senare utvidgningar inträder parlamentarismen i ett nytt utvecklingsskede, som alltmer artar sig till en spännande kris i närmaste sammanhang med de oväntade svårigheter, som inåt och utåt omvärva det brittiska statsskicket.

Under den senaste valstriden har en märklig profetia blivit åberopad, som härstammar från en längesedan bortgången vetenskaplig auktoritet — från den berömde Berlinprofessorn Rudolf Gneist, på sin tid och ännu inom den lärda världen av mången prisad såsom det nittonde århundradets Montesquieu, med hänsyn till tolkningen av Englands historiskt utvecklade statsskick. För ungefär trettio år sedan uttalade han den åsikten, att parlamentets fortskridande demokratisering, som alltifrån den första reformationen framtvungit en allt strängare genomförd statsförvaltning i moderna kontinentalt byråkratiska former, oavvisligen måste leda till svåra sociala förvecklingar och högtspända anspåk på statsmaktens ingripande i samhällslivets reglering. De sålunda utbrytande kriserna kunde enligt hansförmenande icke drägligen utjämnas på annat sätt än genom underhusparlamentarismens utbyte mot ett mindre vacklande regeringssystem, som måste stödja sig framför allt

på kronans återupplivade omedelbara maktutövning.

Man skulle tro, att en sådan spådom måste i England uppväcka farhågor för den gammalmodiga absolutismens med Stuartarna en gång för alla gravlagda spöke. I den andan kommenteras dock ingalunda denna "i Tyskland tillverkade" framtidsbild. Tvärtom finna många verkligen frisinnade men av tidens tecken uppskrämda fosterlandsvänner, i synnerhet utanför de snäva partiorganisationerna, en viss hugnad i den föreställningen, att gamla Englands politiska föryngringskraft ej får anses uttömd i och med den onaturligt uppskruvade parlamentarismens förfall. År för år vänja sig allt flera tänkande medborgare, överallt där den brittiska flaggan vajar, att blicka upp till kronan såsom det ännu så löst organiserade väldets sammanhållande kraft och i all synnerhet såsom statsmajestätets varaktiga representation till de partikularistiska valmanshoparnasoch de oroligt böljande partiernas oumbärliga kontroll.

Det är alltså ingen reaktion, utan en ny fruktbringande statsutveckling, som hägrar för traditionernas betvivlare och granskare i det moderna England. Man vill komma ut ur det banaliserade partilivets urvuxna kläder, ur det i så många avseenden föråldrade eller förplattade undervisningsväsendets skenformer, ur de utslitna frihandelsdogmernas vidskepliga föreställningsvärld, ur de ingrodda klassintressenas, de sociala kvacksalveriernas trånga, förvirrade och kvalmiga dunstkrets. Visar det sig, att parlamentarismens etikett och tidspillan ställa sig hindrande i vägen för en sådan befrielse då litar man på det engelska folkets sunda politiska förnuft, som så ofta stått provet i brydsamma stunder och väl ej heller nu har blivit alldeles avtrubbat genom partiväsendets skramlande maskineri.

De båda uppsatser, som inleda detta urval, skrevos som ledande artiklar i Svenska Dagbladet och lästes där 31 dec. 1899 och 27 aug. 1898. De ha sedan omtryckts i Hjärnes "Blandade spörsmål". Så är även fallet med den serie artiklar, vilka där erhållit överrubriken "Nationalism i Sydafrika" och som infördes i Svenska Dagbladet mellan 22 aug. 1899 och 20 sept. 1900. Medan de fullständigt återgåvos i "Blandade spörsmål", har början eller slutet av ett par artiklar här förbigåtts såsom närmast avseende krigets dagskrönika.

Artikelserien om den engelska parlamentarismen, som nu för första gången omtryckes, lästes i Svenska Dagbladet 27—30 juni 1903. Den närmaste anledningen till ämnets behandling var den kris i Englands partiliv och därmed i det parlamentariska maskineriet, som förorsakades av Joseph Chamberlains tullplaner. Det hela behandlas dock på ett sätt, som ger en särskilt levande belysning åt ämnets realiteter. Till dessa artiklar är fogad en senare i samma ämne om "Brittiska tvivelsmål", som förekom i Stockholms Dagblad 23 april 1911. I dessa artiklar ha utelämnats några inledningar eller avslutningar, som avsågo den speciella frågans dåvarande läge. Tillfogas må ett påpekande av Hjärnes stora uppsats "Englands parlamentarism" i "Svensk Tidskrift" 1894.

De i förordet infogade Hjärnecitaten böra också redovisas. De förekomma alla i någon av hans tre volymer "Blandade spörsmål" (1903), "Östanifrån. Minnen och utkast" (1905) och "Svenskt och främmande" (1908). Iden förstnämnda återfinnes jämte redan nämnda uppsatser även "Lånade fördomar". "Östanifrån" består huvudsakligen av de under åren 1902—05 i Svenska Dagbladet publicerade ledare och andra artiklar — bl. a. polemiken mot Sven Hedin — vilka omtryckta sammanförts under rubrikerna "Svenska nederlagsminnen", "Ryska sjukdomstecken", "Den ryska faran" och "Ett världspolitiskt vägskäl". De tillhöra det yppersta av Hjärnes historiskt-publicistiska författarskap och ha ur mer än en synpunkt erhållit en förnyad aktualitet, som gör dem i hög grad begrundansvärda. I "Svenskt och främmande", som innehåller flera av Hjärnes främsta historiska uppsatser, återfinnas "Historiska världsbilder", först tryckt i "Vintergatan" för 1902, och det monumentala programmet "Karl XII. En uppgift för svensk hävdaforskning". Minnesteckningen över Thunberg, från vilken även hans lärdomshistoriska passus är hämtad, ingår i Svenska akademiens "Handlingar" 1921 och i "Två svenska japanfarare", utg. av Erland Hjärne 1923.

Skildringen av lord Acton förekommer i Bryce, Studies in Contemporary Biography (1903).

HARALD HJÄRNE

SAMLADE SKRIFTER

Hittills utkomna:

KARL XII. Omstörtningen i Östeuropa 1697—1703.

GUSTAF ADOLF och andra svenska minnen.

MOSKOVITISKA RIKETS UPPVÄXT.

Efter dessa följa:

SAMFUNDSLIV OCH TANKEVÄRLD.

ANTIK OCH ORIENT.

BRITTISKT OCH KONTINENTALT.

BONNIERS

Pris 3: —.

HARALD HJÄRNE

SAMLADE SKRIFTER

Hittills utkomna:

KARL XII. Omstörtningen i Östeuropa 1697—1703.

GUSTAF ADOLF och andra svenska minnen.

MOSKOVITISKA RIKETS UPPVÄXT.

Efter dessa följa:

SAMFUNDSLIV OCH TANKEVÄRLD.

ANTIK OCH ORIENT.

BRITTISKT OCH KONTINENTALT.

BONNIERS